

VZTAH ČETNICTVA K POTULNÝM CIKÁNŮM

(historický exkurs)

Marian SMOLINSKÝ

Od počátku své existence se musel samostatný československý stát vyrovnávat s problémem přetrvávajícím z dob rakousko-uherské monarchie, s kriminalitu páchanou kočujícími cikány. Byli bez trvalého bydliště, pohybovali se v tlupách po celém území státu a prostředky k obživě si opatřovali trestnou činností: krádežemi, loupežemi, násilnými trestnými činy. Nemałym problémem bylo mimo jiné i zjišťování jejich totožnosti. Mnozí z nich měli několik křestních listů ne různá jména, protože byli pokřtěni několikrát v různých místech, a pokaždé na jiné jméno. A tak se jedinou spolehlivou pomůckou ke zjišťování totožnosti cikánských osob na počátku 20. století stala daktyloskopie.

Za monarchie se otázka kočovných cikánů „řešila“ tím způsobem, že orgány bezpečnostních úřadů hnaly jejich tlupy podle pokynů, nařízení a rozkazů politických úřadů četnických velitelství¹ z jednoho politického okresu do druhého, až do jejich domovské obce.² Tam se však cikáni dlouho nezdrželi a opět se toulali po území celého státu. Jestliže nebylo možno zjistit jejich domovskou příslušnost,³ byli hnáni z okresu do okresu bez jakéhokoliv cíle.

O efektivnosti opatření proti potulným cikánům hovoří zcela jasně následující ukázka:

„co byly platny zákony, příkazy okresních hejtmanství (politických úřadů), poučné rozkazy nadřízených četnických velitelstev a tzv. „štrajfunky“, „forpasy“ a celé dny a noci pořádané hony na cikány, při kterých mnozí četníci úplným vyčerpáním sotva stáli na nohou; když pak cikány dopadli, dali je k soudu, a než si trochu (četníci) na místní stanici odpočinuli, byli cikáni soudem na svobodu propuštěni. Nebyli-li propuštěni ještě téhož dne, byli propuštěni druhého dne určitě, poněvadž náčelník tlupy se u soudu vykázal penězi napěchovanou peněženkou – někdy i několika tisíci korun – prohlásil, že nemůže býti považován za tuláka, poněvadž má pro sebe i svoji tlupu dostatek prostředků k výživě; krádeže nebo loupeže, s kterých byl on nebo

¹ve smyslu zákona č. 88/1871 ř.z., o policejním vyhoštění

²ve smyslu zákona č. 105/1863 ř.z., o právu domovském

³tamtéž

jeho tlupa v podezření, nemohly se jim mnohdy prokázat, a proto byli propuštěni na svobodu.“

Při polním a lesním pychu a zadržení cikánů četnictvem, při zabavení nějakých věcí a odevzdávání cikánů u obecních úřadů bránili se starostové, že prý s tou „cikánskou holotou“ nechťejí nic mít, aby je pak ze msty nevypálili nebo nezabily; při zadržení a předvedení cikánů pro různé přestupky k okresnímu hejtmánství (okresnímu úřadu) tento úřad si mnohdy nevěděl s cikány rady, poněvadž bylo tolik nařízení o cikánech a tolik nejasností ve všem, že se v tom vůbec nikdo nevyznal a nevěděl, co s cikány počítí a proto bylo jako vždy nejvýhodnější cikány pustiti.⁴

Orgány bezpečnostních úřadů,⁵ zejména četnictvo v nejvíce postižených oblastech, bylo nuceno okolnostmi, provádělo různá opatření ke zmapování pohybu potulných tlup a ke zjišťování totožnosti cikánů. Na četnických stanicích v Breznici, Vysokém Mýtě, Kuřimi, Opavě, Galantě, Košicích a Berehovu byly vedeny **eviden-
ce cikánů a potulných tlup**. Četnické oddělení u Poznavacího úřadu policejního ředitelství v Praze, které vzniklo v r. 1922, vedlo daktyloskopickou sbírku cikánů, jež sloužila ke zjišťování totožnosti potulných cikánů.

První řádek ukazuje, kolik daktyloskopických karet cikánů přibýlo v daném roce do sbírky, v druhém řádku je počet odhalených případů v příslušném roce, kdy cikáni uvedli nepravá jména.

Cikánské osoby se zásadně pohybovaly po území státu bez jakýchkoliv dokladů totožnosti a navíc často používaly falešných jmen a přezdívek, využívající přitom již zmíněného většího počtu křestních listů vydané jedné osobě. Za této situace si jediným spolehlivým prostředkem ke zjišťování totožnosti staly evidence cikánských osob založené na využití daktyloskopie, jak o tom svědčí údaje ve výše uvedené tabulce.

Příklad působení jihočeských cikánů zároveň dokresluje prudký růst společenské nebezpečnosti potulných tlup. Poválečná a porevoluční, situace dala cikánům úplnou volnost v páchání zločinu, od prostých krádeží přes vloupání, loupeže až po vraždy.

V r. 1919 začalo na území jižních Čech „působit“ tlupa Antonína Vrby, přezdívaného Fiala. Členové tlupy přepadali samoty, mlýny, usedlosti, loupili majetek před očima majitelů, ohrožovali je na životech a zdraví a znásilňovali jejich ženy. Co roce 1921 byl po pronásledování a bitkách za použití střelných zbraní dopaden četnictvem vůdce Antonín Vrba zvaný Fiala a 21.9. téhož roku byl odsouzen porotním soudem v Českých Budějovicích k trestu smrti provazem. Milostí mu byl trest smrti zmírněn na doživotní žalář. To podnítilo ostatní členy jeho tlupy k tomu, že napsali na četnickou stanici v Českých Budějovicích korespondenční lístek s následujícím textem: „Dáváme Vám vědomost, že jest strejček Vrba doživotně odsouzen. Teď

⁴Vávrovský, J.: Zločinci z povolání. Praha 1930, s. 388.

⁵Pod pojmem bezpečnostní orgány rozuměj okresní politické úřady, státní a místní politické úřady a starosty obcí. Četníci, příslušníci sboru stráže bezpečnosti státních policejních úřadů, jakož i komunální strážníci byli označováni jako orgány bezpečnostních úřadů.

se za něj teprv budem mstít, budem napořád loupit a vraždit a uděláme četníkům železné podrážky.“

Nový vůdce tlupy Jakub Vrba zvaný „Bagro“ opravdu dostal slibu. Postupně došlo rozdělení cikánů na malé tlupy, které páchaly samé násilné trestné činy a staly se skutečně postrachem celého jihočeského kraje. V roce 1926 byly jednotlivé četnické stanice zcela bezbranné a proto bylo soustředěno několik set četníků, kteří pronásledovali cikánské tlupy. Několik členů tlupy bylo zraněno a zastřeleno. Vůdce tlupy Jakub Vrba byl zatčen a postaven před soud.

Takto lze ve stručnosti popsat situaci, která v Československu existovala a kterou se mladý československý stát snažil řešit přijetím zákona o potulných cikánech (zákon č. 117/1927 Sb. ze dne 14. 7. 1927) a provádějícím Vládním nařízením (č. 88/1928 Sb. ze dne 28. 5. 1928 k provedení zákona o potulných cikánech).

Zákon se vztahoval na cikány toulající se z místa na místo a na tuláky štítící se práce a žijící po cikánsku, i když měli po část roku, zejména v zimě, stálé bydliště (viz § 1 zák. čís. 117/1927 Sb.).

Všichni potulní cikáni se museli podrobit *soupisu*, který prováděly politické úřady I. stolice (okresní politické úřady) za pomoci četnictva, případně státní policejní úřady ve statutárních městech. Určitý podíl na realizaci tohoto opatření měly i orgány obcí. Cílem soupisu bylo zjištění osobních dat a přezdívek jednotlivých potulných cikánů. Ke zjišťování totožnosti bylo zákonem povoleno používání antropometrických měření a daktyloskopie. Za úmyslné maření zjišťování totožnosti hrozily sankce. V rámci soupisu byly politickými úřady I. stolice, případně státními policejními úřady, vydány všem potulným cikánům starším 14 let *cikánské legitimace*, v nichž byla uvedena osobní data (jméno, příjmení, přezdívká, místo narození, datum narození, stálé bydliště trvající alespoň část roku, domovská obec, rodinný stav, řeč, jakou osoba hovoří), popis osoby (výška, postava, obličej, vlasy, vousy, oči, čelo, nos, ústa, zuby, brada, zvláštní znamení), otisky všech deseti prstů, děti mladší 14 let žijící s majitelem průkazu, uložená opatření (př. policejní dohled), důležité údaje a úřední záznamy o změnách údajů v legitimaci, příp. též potvrzení o zdravotních a veterinárních opatřeních. Každá cikánská legitimace byla opatřena číslem pod kterým byl majitel veden v *ústřední evidenci potulných cikánů*. Majitel legitimace byl povinen hlásit do 8 dnů všechny změny uvedených údajů politickému (státnímu policejnímu) úřadu I. stolice, který provedl úřední zápis o změně údajů do legitimace. Rovněž každá cikánská osoba, která dosáhla věku 14 let, měla za povinnost se do 8 dnů ode dne dosažení tohoto věku hlásit u nejbližšího politického (státního policejního) úřadu I. stolice, který jí po zjištění a ověření totožnosti vydal cikánskou legitimaci.

Kočování v rodině či s povozy po území státu byla však ještě limitována vlastnictvím *kočovního listu*, o jehož vydání mohla žádat u politického úřadu I. stolice nebo u státního policejního úřadu v místě dočasného pobytu pouze osoba (hlava rodiny), která byla držitelem cikánské legitimace. Povolení ke kočování se vydávalo na dobu jednoho roku, přičemž s ohledem na osobu žadatele a veřejný zájem mohl být předepsán druh a směr cesty, příp. území, na němž je kočování povoleno. Na

vydání kočovnického listu nebyl právní nárok a kromě toho mohl být kterýmkoliv politickým úřadem I. stolice odňat. Kočovnický list měl obdobnou formální úpravu jako cikánské legitimace. Byly v něm uvedeny osobní údaje o majiteli – hlavě rodiny (jméno, příjmení, přezdívka, číslo cikánské legitimace), seznam povozů a zvířat, které tlupa vlastní. Každý kočovnický list byl opatřen číslem, vedený v ústřední evidenci potulných cikánů, kam byly hlášeny rovněž všechny změny prováděné v kočovnických listech, tj. nově vydaná omezení, prodloužení platnosti apod.

Kromě povinnosti dané cikánům staršíni 14 let nosit cikánskou legitimaci a kromě omezení kočování tím, že bylo vázáno na vlastnictví kočovnického listu, přinášel zákon i další omezení pro potulné cikány. Zakazoval těmto osobám držení zbraní, střeliva a výbušnin, zakazoval jim kočování v tlupách přesahujících rámec rodiny. Místo k táboření jim bylo určováno obecním starostou nebo státním policejním úřadem.

Politický úřad I. stolice, příp. obecní starosta, mohl nařídít lékařské prohlídky, očkování, příp. dezinfekci potulných cikánů či veterinární opatření na jejich zvířatech. Rovněž děti do 18 let, o něž potulní cikáni náležitě nepečovali, jim mohly být odňaty a dány do výchovných ústavů.

Politické úřady II. stolice (zemské politické správy) mohly kromě toho určit území či obce, do nichž byl potulným cikánům přístup zcela zakázán. Tato rozhodnutí byla uveřejňována v Úředních novinách a na hranicích takového obvodu byly umístěny tabulky oznamující uvedený zákaz.

Pobyt cizozemských cikánů byl vázán na zvláštní povolení vydávané výhradně ministerstvem vnitra.

Přestupky proti ustanovení zákona o potulných cikánech byly řešeny politickými úřady I. stolice, příp. soudy, jednalo-li se o souběh s jinými soudně trestnými činy. Při rozsudku mohl být na dotýcnými osobami stanoven policejní dohled.

O významném podílu četnictva na realizaci tohoto zákona svědčí i výnos ministerstva vnitra (Výnos MV č. 21.844/5 ze dne 15.5. 1928), který svěřil vedení ústřední evidence potulných cikánů **Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení v Praze**, jež vzniklo na počátku roku 1928 osamostatněním a reorganizací četnického oddělení u Poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze, které již určitou evidenci cikánů disponovalo.

Bez ohledu na připravované vládní nařízení k provádění zákona o potulných cikánech bylo jedním z hlavních úkolů četnických pátracích stanic vedení soustředěné evidence pátrací služby a evidence cikánů. Z tohoto důvodu byly dosavadní lokální evidence cikánů převedeny na příslušné pátrací stanice.

Evidence cikánů na pátracích stanicích se skládaly ze dvou částí:

1. První z nich byla tvořena částí záznamů soustředěné evidence pátrací služby, zahrnující objasněné i neobjasněné skutky páchané doměle či skutečně cikány. Jednalo se o záznam č. 18 z celkového počtu 29. Tento záznam sloužil jako podklad pro vedení dalších částí evidence, tj. evidence osob a věcí majících souvislost s trestnou činností.

2. Druhá část již vycházela z přijatého zákona o potulných cikánech a zahrnovala evidence potulných cikánů a cikánských a jiných potulných tlup. Tato část se skládala z cikánských evidenčních listů a výkazů potulných tlup.

Nebude jistě bez zajímavosti, rozebereme-li dopodrobna činnost četnictva při vlastní realizaci zákona o potulných cikánech z a ní vyplývající evidenční systém.

Při soupisu potulných cikánů, který byl proveden v letech 1928 – 1929 a sloužil jako podklad pro vydání cikánských legitimací, byla každá osoba podléhající dikci zákona daktyloskopována a **daktyloskopická karta** obsahující osobní údaje a úřední popis a na druhé straně otisky všech prstů byla zaslána na ústřední evidenci potulných cikánů při **Ústředním četnickém pátracím oddělení v Praze**, kde byla provedena daktyloskopická klasifikace a karta byla založena do evidence. Zároveň s tím byl vyhotoven **cikánský evidenční list**, na jehož první straně byly uvedeny osobní údaje, zvláštní znamení a tetování. Evidenční listy byly zaslány příslušné pátrací stanici, která vedla na druhé straně karty záznamy o kontrolách a předvedení osoby, příp. záznamy o tom, jaké bylo po osobě vyhlášeno pátrání či zda na ní byl vydán zatykač.

Po vydání cikánských legitimací a kočovnických listů byl stanoven následující postup:

Z listery zákona přímo vyplývá starostům obcí přímo informovat místně příslušnou četnickou stanici o každém utáboření potulných cikánů v obvodu obce, uvést k tomu začátek a příp. konec jejich táboření, údaje o jednotlivých členech tlupy, o vozidlech i dobytku ve vlastnictví tlupy.

Příslušníci četnické stanice měli za povinnost provést kontrolu každého potulného cikána (příp. tlupy), se kterým přišli během výkonu služby do styku, a podat o tom stanovená hlášení: **zprávu o cikánu**, v níž uvedli osobní údaje, číslo cikánské legitimace a místo a čas kontroly. Tuto zprávu zasílali na místně příslušnou četnickou pátrací stanici. Jednalo se o osobu, která neměla z jakýchkoliv důvodů cikánskou legitimaci, vyplnili cikánský evidenční list, který zasílali na četnickou pátrací stanici, a daktyloskopickou kartu pro ústřední evidenci potulných cikánů. V případě kontroly potulné tlupy zpracovali **výkaz potulné tlupy** v němž byly uvedeny osobní údaje členů tlupy, směr pohybu, místo, kde byla kontrola provedena, a na druhé straně údaje o povozech a dobytku ve vlastnictví tlupy. Výkaz rovněž zasílali příslušné četnické pátrací stanici a jeho opis byl určen četnické stanici ve směru pravděpodobného pohybu tlupy.

Při zatčení potulného cikána byla zpracována zpráva o cikánu, která byla zaslána na příslušnou četnickou pátrací stanici a zároveň na ústřední evidenci potulných cikánů při Ústředním četnickém pátracím oddělení. Ústřední četnické pátrací oddělení provedlo po obdržení daktyloskopické karty její daktyloskopickou klasifikaci a zároveň prověrku totožnosti za využití vlastní daktyloskopické evidence. Tuto prověrku realizovalo rovněž při obdržení zprávy o cikánu zasílané při zatčení. Výsledek prověrky sdělilo četnické stanici, odkud mu materiály přišly. V odpovědi byla uvedena zjištěná daktyloskopická klasifikace, příp. další skutečnosti zjištěné **pro-**

věrkou totožnosti. Povinností dotyčné četnické stanice po obdržení zprávy bylo zaslat ji k nahlédnutí příslušné četnické pátrací stanici, aby mohla daktyloskopickou kasifikaci, příp. další zjištěné skutečnosti, zaznamenat do cikánského evidenčního listu.

Každé potulné tlupě bylo v rámci pátrací stanice přiděleno číslo, které se uvádělo i na cikánských evidenčních listech jednotlivých členů potulné tlupy.

Popsaný systém zpracování údajů o potulných cikánech svědčí o tom, že se na této činnosti podílela celá organizační struktura četnické pátrací služby, tvořená četnickými stanicemi a centrálně řízená Ústředním četnickým pátracím oddělením v Praze jako celostátní centrálou.

Zákon o potulných cikánech byl výrazem snah mladého československého státu o vyřešení letitého problému, tj. trestné a jiné protispolečenské činnosti páchané zejména potulnými cikány a ostatními kočujícími osobami. Stať je zaměřena na podíl bezpečnostních orgánů při realizaci citovaného zákona a poskytuje přehled podle mého mínění o zpracovaném evidenčním systému, odrážejícím pobyt potulných cikánů a kočujících osob, využívajících při páchání trestné činnosti přezdivek a falešných jmen. Jde o historické ohlédnutí mající za cíl přiblížit širší veřejnosti a čtenářům jedno z doposud opomíjených období naší četnické historie. V žádném případě se nejedná o návrh možného řešení romské otázky, neboť dnešní situace v této oblasti je zcela odlišná, a proto vyžaduje zcela jiné způsoby řešení na celospolečenské úrovni, jejíž nedílnou, ne však jedinou částí je oblast policejní.

Koncem 18. století bylo zjištěno na základě jazykových rozborů a shod cikáništiny s novindickými jazyky, že Cikáni pocházejí z Indie. Do této doby převažovaly domněnky o egyptském původu Cikánů, z něhož vznikl název Egyptionos, který přiznává v anglickém a španělském označení pro Cikány – Gipsy a Gitano. Název Rom se vyvinul z pojmu, jímž se v Indii souhrnně označují kasty s nejnižším sociálním postavením – domové. V češtině se používá název Cikán zhruba od 14. století.⁶ Cikáni na území Indie netvořili homogenní společenství, ale příslušeli k řadě kast, spojených podobným sociálním postavením a patřících do stavu neurozených. Tíživá ekonomická situace, zejména hladomory, zavdávala příčinu k pohybu celých kast po rozsáhlém území. Mnozí si našly takový způsob obživy, jemuž územní pohyb nevaňil, naopak se stal k uplatnění specifických profesí podmínkou. Tak tomu bylo v případech kočovných kovářů, hudebníků, překupníků a pod., kteří se v průběhu mnoha staletí posunovali po celé Evropě.⁷

S postupem doby se celá ekonomická situace Cikánů stále více zhoršovala a okruh pracovních činností byl stále menší. nemalou úlohu v této souvislosti hrála specifická mentalita a způsob života cikánů, ale i trestná činnost, které se cikáni dopouštěli. trestné jednání cikánů bylo ponejvíce podmíněno jejich po věky izolovaným postavením v dřívějších společnostech. Současně však nelze opomíjet i prvky, které společně

s uvedeným společenským postavením vyúsťovaly v jednání neslučitelné s názory vládnoucí třídy. Jednalo se o aspekty biologické, sociologické a neposlední řadě i o právní poměry.

Kočovné tlupy Cikánů si od nepaměti zachovávaly většinou primitivní způsob života, kdy vajída – vůdce rozhodoval o jmění celé tlupy, v níž jedinec nemohl, mimo nutných věcí, vlastnit osobní majetek. Samotný fakt páchání drobných krádeží nebyl nikdy Cikány za přečin nebo trestný čin. Cikán, kterému byla vlastní volnost pohybu v přírodě, se postupem doby stále více dostával do střetu s nově vznikajícími policejními a právními předpisy jednotlivých států. Nejčastějším projevem trestné činnosti Cikánů u nás ve dvacátých letech tohoto století bylo tuláctví (60 %), dále kapesní krádeže a krádeže ostatní, polní pych a krádeže drůbeže. Loupeže a vraždy byly řídkým jevem.

Cikán jako pachatel trestného jednání byl z hlediska odhalení ve velké výhodě proti podobnému pachateli – necikánovi. Výhoda spočívala v existenci Cikánů roztroušených po celém světě, kteří tak tvořili přirozená spojení mezi sebou a právo a spravedlnost ztotožňovali s obáváním a nenáviděným četníkem. Ukrýt Cikána před četníkem bylo přirozeným chováním a samozřejmou povinností jiného Cikána.

Společenská izolovanost Cikánů, její projevy opovržení a nenávisť, působily na vznik negativních vlastností v povaze Cikánů: nedůvěra k necikánovi, plachost, lživost (až příslovečnou). Při jednání s úřady se stalo pravidlem nemluvit upřímně s tím, kde mě může potrestat; je třeba zmírnit hrozící trest nebo se mu vyhnout vytáčkami, lží, podvodem a pokorou. Uváděné duševní a povahové vlastnosti vyvířovala v Cikánech sama dřívější společnost, která od samého počátku hojovala s Cikány jako s živlem parazitním, nepohodlným. Přitom všichni cikáni neměli sklony k páchání trestné činnosti, bylo však vlastní všem bezpečnostním úřadům, že Cikány, kteří byli v jejich evidencích ztotožňovali s lháři, lupiči, vrahy a zloději. Z hlediska tehdejšího práva jednali Cikáni protizákonně, neboť se dopouštěli trestného jednání, z hlediska svého vlastního vědomí však jednali pouze v zájmu zachování vlastního života. Snahy o nápravu neuspokojivé situace se však od doby feudální společnosti zaměřovaly pouze na represí Cikánů, zatímco příčiny a podmínky „cikánské otázky“ se nehledaly a neřešily.

⁶Cikáni v procesu společenské integrace. Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV. Praha, s. 86-87

⁷Tamtéž

I. KAPITOLA

PRÁVNÍ ŘEŠENÍ CIKÁNSKÉ OTÁZKY V RAKOUSKU
NA KONCI 19. století

Jedním z nejvýznamnějších proticikánských opatření se u nás stal výnos rakouského ministerstva vnitra z roku 1887.⁸ Kodifikovat dosavadní předpisy, týkající se Cikánů, zejména o vyhoštění Cikánů cizí státní příslušnosti, předávání kočovných Cikánů soudům a donucovacím pracovním, postrku kočovných Cikánů, trestání polního a lesního pychu, zadržování kočovných Cikánů pro nakažlivé choroby lidí a zvířat, vydávání dokladů pro kočovné Cikány, součinnost úřadů při potírání „cikánské trýzně“ a konečně podávání zpráv zemskému úřadu o kočovných Cikánech.⁹ Výnos u nás platil až do vydání zákona o potulných Cikánech v roce 1927 a proto podáme výklad některých jeho ustanovení.

Výnosem bylo v první řadě nařízeno pohraničním úřadům zamezovat pronikání cikánů na naše území. Cikánské skupiny, kterým se podařilo bez povolení překročit státní hranice, měly být nejkratší cestou poslány zpět odkud přišly. Kdyby se „přes všechnu ostražitost“ dostaly do vnitrozemí, nařízení o jejich vyvedení za hranice byly povinny vydat vnitrozemské úřady v součinnosti s pohraničními úřady.

Cizí Cikáni, kteří neměli možnost žádného výděлку a potulovali se po území státu, byli považováni úřady za obtížné cizince a bylo s nimi nakládáno ve smyslu zákona o postrku.¹⁰

Žádný kočovný Cikán, který byl cizím státním příslušníkem, však nesměl být nikdy přidělen některé obci do domovské příslušnosti.¹¹

K omezení volného pohybu Cikánů sloužila mimo uváděný výnos i ustanovení jiných veřejnobezpečnostních předpisů:

Postrk bylo administrativně policejní opatření směřující k udržení pořádku tím, že se určené osoby donucovaly k odchodu do jejich domovské obce a cizinci pak za hranice státu. Podle tehdejší právní úpravy nebyl postrk trestem, nýbrž jen administrativním opatřením „veřejno právní moci“. Rozhodnutí o postrku mohly vydat jen státní policejní úřady (policejní ředitelství nebo komisařství) a v místech kde nebyly, pak politické úřady I. stolice nebo také jednotlivé obce.¹²

Všichni Cikáni, kteří byli bez práce nebo zaměstnání a potulovali se po území státu a dále cizí Cikáni, kteří přešli bez povolení státní hranici včetně těch, kteří pronikli do vnitrozemí a nemohli být z jakýchkoliv příčin ihned „odstraněni“ za hranice,

⁸Výnos rakouského ministerstva vnitra ze dne 14. září 1887, č. 14.015. Viz KALOUSEK, V.: Přehled zákonů, nařízení a výnosů platných v Čechách. Praha 1924, s. 110.

⁹Zemskými politickými úřady byly v I. stolici okresní hejtmánství a II. instancí byla místodržitelství. Viz JANÁK, J.: Vývoj správy v epoše kapitalismu II. UJEP Brno 1971, s. 52.

¹⁰Tabulka je zpracována z přehledu uvedeného v 1. díle publikace Deset let československé republiky. Praha 1928, s. 319. Zákon ze dne 27. července 1871, č. 88 ř.z. o postrku

¹¹§ 19 domovského zákona ze dne 3. prosince 1863, č. 105 ř.z.

¹²§§ 1, 2 zákona o postrku ze dne 27. července 1871, č. 88 ř.z.

¹³§ 5 tamtéž

ať již měli a nebo neměli průkazní listiny¹⁴ (licence) k povolení produkci a licence žebračké), byli předáni jako tuláci příslušnému soudu k potrestání.¹⁵

Nezletilí a mladiství Cikáni, kteří nebyli způsobilí k trestnímu stíhání, byli dáni do té obce, kde byli dopadeni, do prozatímního opatření (např. výchova v sedlácké rodině).

Tuláctví spočívalo v toulání se osob bez zaměstnání a práce z místa na místo a v tom, že se nemohly prokázat tím, že mají prostředky ke své obživě nebo, že je nehledí poctivě získat.¹⁶ Z hlediska praxe se používal současně pojem potulování, což bylo toulání se po delší dobu.

Vzhledem k tomu, že nejčastějšími delikty potulných Cikánů byla mimo tuláctví také žebrotá, vztahovala se podpůrně na jejich jednání také ustanovení o žebrotě.¹⁷

Žebroty se dopouštěla osoba, která na veřejných místech nebo dům od domu žebrola (prosila o almužnu) nebo ze zahálčivosti se dovolávala veřejné dobročinnosti, a to jak výslovně (ústně nebo písemně) nebo posuňky. Jako žebrák byl postihován ten, kdo mladistvé či nezletilé k žebrotě naváděl, vysílal nebo kde je přenechával jiné osobě k žebrotě.

Rakouské zákonodárství umožňovalo uložit za trestné činy tuláctví a žebračství vedle trestního postihu i opatření **policejního dozoru** na základě zákona proti zahalečům a tulákům.¹⁸ U potulných cikánů bylo možno použít ustanovení o policejním dozoru v případech, kdy byli odsouzeni za trestný čin proti cizímu majetku nejméně na šest měsíců odnětí svobody nebo opakovaný delikt krádeže s nižší trestní sazbou. Rovněž tak mohl být uložen policejní dozor Cikánovi, kterého soud v rozsudku označil za osobu nebezpečnou pro cizí majetek¹⁹ a dále pak pokud byl odsouzen pro skutek žebroty nebo zahálčivosti.²⁰

Ukládání policejního dozoru příslušelo politickým úřadům I. stolice a policejním úřadům.

Kočovní Cikáni, kteří tábořením ve skupinách nebo pasením svých tažných zvířat způsobili škodu na polních plodinách nebo v lesích, se stíhali podle příslušných zákonů o ochraně polí a lesů.²¹

Všichni Cikáni, kteří byli zadrženi pro jakékoliv přestoupení zákona, byli podrobeni lékařské prohlídce. Pokud jí byla zjištěna nakažlivá choroba, byly nemocné osoby odevzdány do místní nemocnice. Ostatní cikány i s jejich svršky bylo nutno

¹⁴Výnos místodržitelství ze dne 28. března 1882, č. 15.489, o vydání licenci k produkcím a žebračství

¹⁵Zákon ze dne 24. května 1885, č. 89 ř.z. o toulání a žebrotě.

¹⁶§ 1 zákona ze dne 24. května 1885, č. 89 ř.z. o toulání a žebrotě

¹⁷§ 2, odst. 1, 2 tamtéž.

¹⁸Zákon ze dne 10. května 1873, č. 108 ř.z. o zahalečích a tulácích

¹⁹§§ 4, 5 zákona ze dne 10. května 1873, č. 108 ř.z. o zahalečích a tulácích

²⁰§ 6 tamtéž

²¹Zákon ze dne 3. prosince 1852, č. 250 ř.z. lesní zákon a zákon ze dne 16. června 1872 ř.z. o ochraně polí.

desinfikovat a podrobit pozorování na odděleném místě po celou dobu, po kterou hrozilo nebezpečí nakažlivé choroby. Pokud se při prohlídce ukázalo, že cikáni jsou zavšiveni, měli být bez rozdílu všichni oštíhání a odvšiveni.

Koně zadržených cikánských skupin (tlup), u kterých bylo podezření, že jsou postiženi nakažlivou nemocí byly nejbližším veterinárním lékařem prohlédnuty.

V případě zjištění nemoci vozivky se stanovilo se stanovilo okamžité utrazení koně a při zjištění jiných nakažlivých nemocí se postupovalo podle platných předpisů.²²

Rovněž na trzích s dobyt看em měli být cikánští koně umístněny odděleně od ostatních.

Při každém zadržení kočovných cikánských skupin musely být vozy, zdraví koně a ostatní majetek popsán, sepsán a převzat do úschovy obcí, aby mohl být případně exekučně prodán ke krytí výloh spojených se zadržením nebo postrkem cikánů, s ošetřením nezletilých osob, s náhradou škod na polích a lesních porostech, s lékařskou a zvěrolékařskou prohlídkou.

Doklady hly kočovným Cikánům vydávány jen výjimečně s a největší obezřetností. Cestovní legitimace (povolení ke kočování) vydávalo okresní hejtmanství a mohl ji získat jen domácí Cikán, který se mohl prokázat řádným výdělkem. Cestovní legitimace byla vystavena pro konkrétní osobu žadatele, nikoliv pro ostatní členy rodiny. K provozování kočovných živností potřebovali Cikáni povolení okresního hejtmanství dočasného pobytu, které mohlo po zjištění potřebných podkladů vydat licenci.²³

Současne bylo uloženo všem bezpečnostním (policejním a četnickým) a správním orgánům, aby přísně sledovaly, zda se povolená činnost nezneužívá. Při zjištění zneužití měla být licence odebrána s a bližším popsáním skutkového děje odeslána tomu okresnímu hejtmanství, které ji vydalo.²⁴ Pokud Cikán porušil svým jednáním některý právní předpis, byl po případném trestním řízení odstrčen podle zákona o postrku. Stejně se nakládalo s příslušníky rodiny, které Cikán bral při takové činnosti s sebou, ačkoliv mu to bylo v povolení kočovnické činnosti nebo licenci zakázáno.

Obtěžování obyvatelstva, zejména venkovského, krádežmi, žehrotou, polním a lesním pychem kočovných Cikánů si vyžádalo účinnější opatření ze strany úřadů. Byla stanovena součinnost mezi četnictvem, místními policejními a obecními úřady, za účelem „potírání cikánské trýzně“.²⁵

Každý výskyt kočovné skupiny v obvodu obce byl ihned ohlášen nejbližší četnické stanici, která měla za povinnost provést všechna opatření uložena ve výnosu č. 14.015. Pokud nebyla kočovná skupina Cikánů zadržena a dodána soudu, byly co

²²Zákon ze dne 29. února 1880, č. 41 ř.z. o zamezení nakažlivých zvířecích nemocí.

²³Výnos místodržitelství ze dne 29. března 1882, č. 15.489, část B, ad. g., čl. a, odst. 1, 2.

²⁴Výnos místodržitelství ze dne 29. března 1882, č. 15.489, část B, ad. g., čl. a, odst. 1, 2.

²⁵Výnos vídeňského ministerstva vnitra ze dne 14. září 1888, č. 14.015 z roku 1887, čl. 13.

nejrychlejším způsobem vyrozuměny obecní úřady a četnické stanice jejichž směrem se kočovní cikáni vzdálili. Pouze tak prý se mohlo zabránit nejenom dalšímu pronikání kočovných skupin Cikánů dovnitř země, nýbrž spíše provést jejich odstranění. Ve svém ustanovení výnos doslova uváděl: „Čím více toulaví Cikáni budou ve své nevázanosti znepokojováni, tím více se budou vyhýbat krajům, v nichž pro tuláky není více místa“. Současne se ukládalo okresním hejtmanstvím, aby v oblastech, kde se Cikáni častěji vyskytovali, prováděly častější prohlídky ve spolupráci s obecními, četnickými a policejními úřady. Pokud na provedení prohlídky v oblasti nestačily síly četnické stanice, mohlo si okresní hejtmanství vyžádat pomoc u jiných četnických stanic.

Smyslem celého výnosu z roku 1887 o úpravě podmínek stíhání Cikánů, byla snaha o řešení cikánské otázky jen formou represe, jak to vyplývá z celkového výkladu a možností aplikace jednotlivých ustanovení výnosu do praxe. Výnos byl velmi důležitou právní normou, která přesně vymezovala postavení cikánů na sklonku 19. století u nás. Cikáni byli nepřímě označeny za nepřitele společnosti a bylo jim určeno místo na jejím samém okraji, čímž se ještě více prohloubila tehdejší společenská diferenciacce.

Pres všechny své negativní stránky platil výnos v téměř nezměněné podobě až do roku 1927, kdy byl vydán zákon o potulných cikánech.

II. KAPITOLA

POKUSY O LEGISLATIVNÍ ÚPRAVU CIKÁNSKÉ OTÁZKY V ČSR V LETECH 1918 – 1926

Od vzniku Československé republiky muselo ministerstvo vnitra čtené stížnosti obcí²⁶ na chování Cikánů, které současně požadovalo různé přijetí proticikánských opatření. Velmi ostře se k této věci např. vyjádřil výbor v Jičíně, který zaslal ministerstvu vnitra dne 17. dubna 1919 stížnost na cikány, kteří v jeho ohvodu kočovali a ohrožovali bezpečnost osob i majetku. Ke stížnosti byla připojena četnická hlášení o krádežích, které v té době spáchali Cikáni v jednotlivých obcích jičínského okresu.²⁷

Současne upozornila zemská politická správa v Praze ministerstvo vnitra na nespokojivé výsledky realizace dosud platných předpisů řešících „cikánský zlořád“. Jediným prostředkem k potlačení vrozeného kočovnického pudu by prý bylo odezdání Cikánů do donucovacích pracoven a jejich děti do zvláštních výchovných ústavů.²⁸

²⁶Viz např. okresní správní komise v Březnici ministerstvu vnitra (18. prosince 1919). SÚA, Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, karton 1.

²⁷Okresní výbor v Jičíně zemské správě politické v Praze (17. dubna 1919). SÚA, MV-Sr, sign. 16/2/480 čj. 27.081/19, karton 357.

²⁸Zemská správa politická v Praze ministerstvu vnitra (27. května 1919). Tamtéž

Ministerstvo vnitra na stížnosti a návrhy reagovalo oběžníkem ze dne 30. června 1919²⁹, v němž se státním politickým a policejním úřadům připomínala povinnost stíhání Cikánů podle doposud platných právních předpisů převzatých z Rakouska-Uherska.

Největší podíl na plnění proticikánských opatřeních mělo od vzniku Československé republiky četnictvo. Postup četnictva upravovaly mimo obecně platných předpisů také interní instrukce, které tyto závazné normy rozváděly. Pro pronásledování Cikánů a tzv. „potírání zlořádu“ páchaných Cikány byl v Čechách vydán rozkaz zemského velitele četnictva v Praze dne 30. června 1912, jenž byl doplněn tajným rozkazem téhož velitele ze dne 22. února 1919.³⁰ Podle tohoto rozkazu byly zpracovány na všech četnických stanicích v Čechách situační náčrtky cest a cikánských táborů a to na základě místní a osobní znalosti. Označené plánky sloužily pro výkon služby četníků a to jak pro vlastní obvod, tak i pro sousední obvody. Souhrnné plány obvodů zpracovávalo každé četnické velitelství a jejich kopie postupovalo sousedním četnickým velitelstvím.³¹

Každý Cikán nebo skupina Cikánů, která se objevila v obvodu četnické stanice, byla ihned kontrolována a bylo k ní prováděno místní šetření, zda se dotýčný Cikán či skupina Cikánů nedopustila trestné činnosti. Pokud nebylo provedené šetření podkladem přísnějšího postihu, byl Cikán či skupina poslána postrkem z obvodu četnické stanice směrem k jeho domovské obci.³²

Stačilo však jen podezření ze spáchání trestného činu a již se vyrozuměly všechny četnické stanice v okolí, které bezprostředně poté ohradily hlídkami všechna stanoviště uvedená v plánech cikánských cest.³³

Zvláštní zmocnění měl podle tohoto rozkazu okresní velitel četnictva. Byl oprávněn v případech větších krádeží, při

Cikáni vyskytovali ve větších tlupách, ustavit okamžitě soustavnou obchůzku (striefung) v celém obvodu okresu. Pokud to charakter a bezpečnostní situace vyžadovala, mohl po dohodě s velitelem vojenské posádky ustanovit do obchůzkové služby i vojáky.³⁴

Ministerstvo vnitra i přes uváděné stížnosti obcí zastávalo názor, že přesným a přísným plněním tajného rozkazu ze dne 22. února 1919 bude učiněna přítrž „nekalému“ počínání Cikánů. Konstatovalo, že tento postup se velmi osvědčil a že není proto důvod provádět jiná opatření.³⁵

²⁹Ministerstvo vnitra zemské správě politické v Praze (30. června 1919). Tamtéž

³⁰Rozkazy zemského velitele četnictva v Praze ze dne 30. června 1912, č. 8035 a ze dne 22. února 1919, č. 14. SÚA-Sr. in.č. 2371, sign. 16/2/480, karton 363.

³¹Tamtéž

³²Rozkazy zemského velitele četnictva v Praze ze dne 30. června 1912, č. 8035 a ze dne 22. února 1919, č. 14. SÚA, MV-Sr. in. č. 2371, sign. 16/2/480, karton 363.

³³Tamtéž

³⁴Viz pozn. 28

³⁵Tamtéž

Na ministerstvo vnitra docházely další přípisy okresních výborů a komisí (samosprávných korporací), které poukazovaly na neutěšený stav veřejného pořádku na venkově, způsobený Cikány. Ministerstvo je nejprve odkládalo ad acta,³⁶ ale později začalo na jejich základě shromažďovat návrhy represivních i preventivních prostředků a také návrhy na legislativní opatření proti Cikánům. Z doslých přípisů měly největší váhu ty, které zdůvodňovaly navrhované prostředky, jako např. usnesení okresní správní komise v Libni z 23. prosince 1920,³⁷ která hned v úvodní větě ostře odůvodňovala navrhovaná opatření: „... v menších osadách, odlehlých obcích a samotách, zejména poblíže lesů ležících, těžko je této zdivočelé a všeho schopné chásce se ubránit a za noční doby stává se i chůze po osamělých cestách nebezpečnou tím více, jelikož Cikáni používají střelných zbraní“.³⁸

Okresní správní komise navrhovala zavést řádný soupis Cikánů v republice, zakázat kočování, vydat předpisy o jejich povinném hlášení v obcích, poskytnout obecní samosprávě právo na vydávání samostatných nařízení o postrku, zřizovat občanskou stráž proti kočovným Cikánům a ohcím s usedlými Cikány poskytnout zvláštní finanční výpomoc ze státní pokladny. Kromě těchto represivních opatření měla být uskutečněna i preventivní opatření, spočívající v otevření veřejných ústavů pro výchovu dětí odňatých cikánským rodičům, zatímco pro dospělé Cikány se měly zřídit donucovací pracovny.³⁹

Patrně prvním podnětem pro soustředování návrhů na legislativní úpravu opatření proti Cikánům se stala petice obecního úřadu v Černé městyse Lanškrounského okresu, který se dne 11. prosince

1920 obrátil na předsednictvo Národního shromáždění s výzvou, aby byl vypracován zákon na trvalé usídlení Cikánů.⁴⁰ Do doby přijetí zákona bylo obecním úřadem navrhováno, aby „... Cikáni byli schytáni a dáni do vyprázdněných zajateckých táborů“.⁴¹ Tato petice byla zaslána z předsednictva Národního shromáždění do prezidia ministerské rady a odtud na ministerstvo vnitra, kde byla předána k vyřízení prvnímu oddělení. Po zhodnocení celé situace zaujalo první oddělení kladné stanovisko k řešení cikánské otázky cestou legislativní úpravy.⁴²

Základem pro nově tvořený zákon o omezení tuláctví a zahálčivého života se stala dřívejší osnova rakouského zákona z roku 1916, jež byla připomenuta ministerstvem spravedlnosti ministerstvu vnitra dne 20. prosince 1922.⁴³ Hlavní zásady tohoto

³⁶Např. přípisy okresních výborů v Březnici (18. prosince 1919) v Bechyni (5. února 1920). SÚA, MV-Sr. in. č. 1/33/2, čj. 5484/19 a 11306/20, karton 1.

³⁷Okresní správní komise v Libáni ministerstvu vnitra (23. prosince 1920). SÚA, MV-Sr., in. č. 2371, sign. 16/2/480, čj. 82905, karton 357

³⁸Tamtéž

³⁹Tamtéž

⁴⁰Prezidium ministerské rady ministerstvu vnitra (18. ledna 1920). SÚA MV-Sr. in.č. 1069, sig. 1/33/2, čj. 5258, karton 1.

⁴¹Tamtéž

⁴²První oddělení pátému oddělení ministerstva vnitra (1. února 1921). Tamtéž

⁴³Ministerstvo spravedlnosti ministerstvu vnitra (20. prosince 1922). SÚA, MS, in.č. 525, sign.

návrhu spočívaly v zákazu kočování Cikánů a tuláků z povolání, jimiž se rozuměly „osoby, které neměly stálé bydliště, ze zvyku buď samotny nebo s rodinou nebo v tlupách táhly z místa na místo a živily se buď vykonáváním kočovných živností nebo podomním obchodem, žebráním nebo jiným nezákonným způsobem“.⁴⁴

Podle rakouského návrhu měl být především zřízen soupis všech cikánů tak, aby měli být v určený den konfinováni, aby politické úřady místa pobytu mohly přesně zjistit jejich nacionále. Současně měl být pořízen popis jejich osoby a otisky prstů. Legitimace ženatého Cikána měla obsahovat i příslušná data jeho manželky a dětí. Opisy údajů z legitimace a s otisky prstů měly být zaslány k tomu účelu zřízenému ústředí pro evidenci cikánů u policejního ředitelství v sídle vlády.⁴⁵

Každý Cikán měl být podroben lékařské prohlídce a osoby postižené nakažlivými chorobami měly být předány do nemocnice, ostatní Cikáni se měli podrobit desinfekci, očištění a muže se nařizovalo ostříhat.⁴⁶

Práce schopní Cikáni od 14 let, kteří by prokázali, že řádně pracují, se měli ponechat v místě zaměstnání, ostatní Cikáni by se odstrčili do svých domovských obcí nebo do těch obcí, do nich jako bezdomovci by byli přiděleni. Místo přikázaného pobytu směl Cikán opustit jen se souhlasem okresního politického úřadu, který se měl vydat jen v případě, když v místě bydliště nebyla pro Cikána práce a tuto si mohl najít v jiné obci.⁴⁷

Cikánům se zakazovalo provozovat kočovnické živnosti. Koně, povozy a zvířata způsobila k nošení nákladů si směl Cikán koupit jen se souhlasem politického úřadu a udělený souhlas mu mohl být kdykoliv odehrán nebo omezen.

Sankci za přestoupení jednotlivých ustanovení zákona mělo být vězení do 6 měsíců a trestní řízení za přestupky mělo být vyhrazeno politickým úřadům.⁴⁸

Jak vyplývá z jednotlivých navrhovaných ustanovení zákona, nebyl tento návrh zaměřen jen proti Cikánům, ale také současně osobám se stálým bydlištěm, které se nemohly vykazat řádným zaměstnáním. Takovýto výklad zamyšleného zákona je obsažen již v jeho názvu (Zákon o omezení tuláctví a zahálčivého života), v němž o Cikánech není ani zmínka. Při hodnocení návrhu zákona docházíme k závěru, že se mělo výslovně jednat o zákon policejní, omezující práva a svobody občanů.

Srovnáme-li tuto osnovu zákona s praxí buržoazního státu, lze zjistit rozdíl jen ve dvou věcech. Za prvé se v rakouských předpisech nepředpokládalo, že by byly změněny zákony z 10. května 1873, č. 108 ř.z. a ze dne 24. května 1885, č. 89 a 90 ř.z., zatímco v československém návrhu byly z těchto zákonů uváděny jenom jejich

Z. tr. 4, čj. 82897/1922, karton 562.

⁴⁴Kancelářská poznámka ministerstva vnitra (26. října 1922), SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 82897/22, karton 1.

⁴⁵Ministerstvo spravedlnosti ministerstvu vnitra (20. prosince 1922). SÚA, MS, in. č. 525, sign. Z, tr. 4, čj. 82987/1922, karton 562.

⁴⁶Tamtéž

⁴⁷Tamtéž

⁴⁸Viz pozn. 41

hlavní zásady, zvláště pokud se jimi omezovaly některé ústavní svobody. Za druhé, příslušná omezení v československém návrhu byla rozšířena a vztahovala se nejenom na Cikány, nýbrž na všechny osoby, které vedly kočovný způsob života nebo neměly stálé zaměstnání.

Snahu o legislativní úpravu cikánské otázky podporovaly různé petice venkovských obcí, které se domáhaly nápravy.

Mezi prvními byla petice okresní správní komise v Písku, adresovaná ministerské radě.⁴⁹ K ní se připojily jihočeské okresy Blatná, Vodňany, Strakonice, Mirovice a Břežnice.⁵⁰ Všechny žádaly ministerskou radu, aby vypracovala návrh osnovy zákona, upravující život potulných Cikánů, kramářů, komediantů apod., protože:

„... jsou to největší škůdci bezpečnosti, jak majetkové, tak osobní... pravá metla našeho občanstva, zejména pak venkova“.⁵¹

K požadavku jihočeských okresů se pak postupně přidávaly i další obce v Čechách, jako např. Kutná Hora,⁵² Louny,⁵³ Vysoké Mýto.⁵⁴

Vlastní návrh zákona podali dne 24. května 1922 v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění národně demokratičtí poslanci. V souvislosti s jejich vystoupením bylo vládě uloženo, aby působení cikánů na venkově věnovala náležitou pozornost a energicky chránila osobní a majetkovou bezpečnost obyvatelstva a dále aby bez průtahů zahájila přípravné práce k vydání zvláštního zákona na potírání řádění Cikánů a to jak domácích, tak i cizích a co nejdříve předložila osnovu zákona.⁵⁵

V této souvislosti vydala již 20. prosince 1922 zemská správa politická v Praze oběžník,⁵⁶ kterým uložila všem okresním politickým zprávám a policejním ředitelstvím v Praze, Plzni a Liberci a policejním komisařstvím na Kladně a v Chebu, aby podávaly zprávy o Cikánech a případné návrhy zasílaly do konce února 1923.

Připomínky a návrhy k legislativní úpravě cikánské otázky docházely i od jednotlivých osob. Jako dva protichůdné názory na řešení této otázky lze uvést dopisy MUDr. Tillicha a V. Thona.

MUDr. Tillich jako obvodní lékař z Bojkovic ve svém dopise kanceláři prezidenta

⁴⁹Okresní správní komise v Písku ministerské radě (19. dubna 1922). SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 11561, karton 1.

⁵⁰Tamtéž

⁵¹Tamtéž

⁵²Okresní správní komise v Kutné Hoře prezidiu ministerské rady v Praze (28. dubna 1922). SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 13183, karton 1.

⁵³Okresní správní komise v Lounech prezidiu ministerské rady v Praze (30. dubna 1922). SÚA, MV-Sr, čj. 13476. Tamtéž.

⁵⁴Okresní správní komise ve Vysokém Mýtě prezidiu Ministerské rady v Praze (1. května 1922). SÚA, MV-Sr, čj. 13503. Tamtéž.

⁵⁵Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích Poslanecké sněmovny NS republiky Československé. Sv. XVI. Praha 1922. Tisk 3877.

⁵⁶Zemská správa politická v Praze – oběžník. SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 14851/23 1923, karton 1.

republiky z 8. října 1922⁵⁷ upozorňuje, že cikáni Cikáni přivlekli do jeho obvodu ná-
kazu skvrnitého tyfu, jímž onemocnělo přes 70 osob. Stěžoval si rovněž na cikánské
ženy, které se zabývaly prostitucí a šířily pohlavní nemoci, na krádeže, kterými si
cikáni obstarávali obživu. Pisatel poukázal na řešení, které skýtalo německé zákono-
dárství, podle něhož bylo možno odebrat děti Cikánům a dávat je na převychování.
V jeho aplikaci u nás viděl možný způsob řešení cikánské otázky a svůj dopis končil
slovy: „Zdejší kraj by podobného nařízení velmi potřeboval.“⁵⁸

Zcela opačný názor na řešení palčivé otázky Cikánů měl V. Thon, přednosta
soudu v České Skalici. Ve svém dopise ministerstvu spravedlnosti ze dne 27. dubna
1924⁵⁹ upozorňoval na nedostatky v předvádění Cikánů na soud, „... kteří prý“,
„asi“ spáchali tam a tam zločin krádeže a usvědčující důkazy nebyly téměř žádné.
V. Thon upozorňoval, že téměř všechna vyšetřování pro zločiny krádeží spáchaných
údajně Cikány byla pro nedostatek důkazů zastavena a proto žádal o sjednání ná-
pravy v případech neoprávněného zatčení cikánů.

Závěrem dopisu se V. Thon stavěl na obranu cikánů a pokoušel se objasnit příčiny
jejich chování: „... Cikán jest přes své nejstinnější stránky přece jenom člověkem.
Vyrůstá a vyrůstá jako strom v lese, v prostředí zlodějském a lenošském, úskok
a lež jsou mu jeho okohím vštěpovány, odtud nemá příkladu morálky, o Bohu
nikdy neslyšel, ... lidé mají proň jen nadávky a štítí se ho, spáše-li delikt, zbijí ho
a bohužel mnohdy i policie a ani jiný úřad s ním uzechází jako s člověkem.“⁶⁰

Přes všechno snažení, směřující k provedení legislativní úpravy cikánské otázky
na počátku vzniku ČSR, se tento záměr nepodařilo realizovat. Příčiny, pro které
vláda upustila od dokončení návrhu, se pokusilo ministerstvo vnitra objasnit v odpo-
vědi na interpelaci poslance německé národní strany F. Matznera ze dne 28. května
1924,⁶¹ který upozorňoval na vzrůstající se sužování obyvatelstva slezka a severní
Moravy Cikány a požadoval po ministru vnitra odpověď.

Oddělení ministerstva vnitra provádělo celkovou analýzu dosavadního způsobu
řešení cikánské otázky v návaznosti na neúspěšný legislativní pokus a poukázalo na
následující překážky, stojící v cestě přijetí zákona. Především bylo poukázáno na
§ 128 ústavní listiny, jenž demokraticky prohlašoval, že všichni státní občané jsou si
před zákonem plně rovni a požívají stejných občanských a politických práv, nehledě
k tomu, jaké jsou rasy.⁶²

Cikáni takovou rasu nesporně tvořili, takže nebylo možno, proti nim zavádět
výjimečné opatření: „opatření takováto, ať již rázu preventivního nebo represivního-

⁵⁷Dopis MUDr. Tilicha připojen ke spisu ministerstva vnitra (28. října 1922). SÚA, MV-Sr, in.č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 82897/22, kart. 1.

⁵⁸Tamtéž

⁵⁹Dopis V. Thona ministerstvu spravedlnosti (27. dubna 1924). MV-Sr, in.č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 7617/24, karton 1.

⁶⁰Tamtéž

⁶¹Tisky k tiskopiseckým zprávám o schůzích Poslanecké sněmovny NS republiky Československé Svazek XXII, tisk XII/4551. Praha 1924.

⁶²§ 128 zákona ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. – ústavní listina ČSR

ho, mohla by býti zavedena pouze proti osobám nestálého bydliště a zaměstnání,
povalečům, tulákům apod.“⁶³

Jako další pro ČSR typický, důvod nemožnosti realizovat legislativně otázku
Cikánů byla podle stanoviska oddělení ministerstva vnitra, neutěšená situace ve
státních penězích.

Navrhovaná opatření, jimiž byla internace dospělých osob, výchova dětí apod.
byla za daných hospodářských poměrů nemožná.⁶⁴

Závěr celého zdůvodnění tvořil odkaz na dosavadní právní předpisy, které se až
dosud používaly při řešení otázky Cikánů. Jediným pozitivním výsledkem všech
provedených přípravných k posílení veřejného pořádku za celé uvedené období bylo
zavedení prozatímní evidence cikánského obyvatelstva v ČR.

Jako první se realizovalo toto opatření na četnické stanici v Kuřimi na Moravě.
Mimo kočovných cikánů měla četnická stanice za úkol vést v evidenci také bru-
siče, deštníkáře, obsluhy kolotočů, eskamatéry apod. a dále pak potulné zloděje
a podvodníky.⁶⁵

Rozkazem zemského četnického velitelství pro Moravu z 11. února 1923, byl
kuřimské stanici přidělen k evidování pohybu kočovných Cikánů obvod celé země.
Každá podchycená skupina obdržela běžné číslo a každý člen skupiny dostal běžné
číslo zlomkové a lístek se základními daty. Evidence jednotlivých osob byla doplňo-
vána opisy jejich dřívějších trestů a údaji o pátráních, vyhlášených v ústředním
policejním věstníku, v policejním oznamovateli v a pátracích listech. Tah pode-
zřelých kočovných skupin s hledanými byl pak na mapě lokalizován praporky, na
kterých bylo vyznačeno číslo kočovné skupiny a datum, kdy procházela příslušným
místem.⁶⁶

Poněvadž se kuřimské zkušenosti v praxi osvědčily, bylo četnickému oddělení po-
znávacího úřadu policejního velitelství v Praze nařízeno podat návrh na vypracování
jednotného evidenčního systému v celém světě.⁶⁷

Četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního velitelství v Praze hodlalo
v návaznosti na evidenci potulných Cikánů sestavit evidenční seznam všech cikánů
v Československé republice.⁶⁸ K provedení seznamu byly nařízeny četnickým sta-
nicím obchůzky a to v listopadu 1924, které však pro krátkost času nemohly být
provedeny. V nadcházejícím zimním období se pak jeho realizace nedoporučovala
a soupis se odložil na průběh roku 1925.

⁶³1. oddělení ministerstva vnitra (11. června 1924). SÚA, MV-Sr, in.č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 38871/24, karton 1.

⁶⁴Viz pozn. č. 64

⁶⁵Rozkaz zemského četnického velitelství pro Moravu (11. února 1923). SÚA, MV-Sr, in.č. 2371, sign. 16/2/812, čj. 977/22, karton 363.

⁶⁶NEČAS, C.: K diskriminaci cikánů v buržoazním Československu. Sborník prací pedagogické fakulty UJEP v Brně, svazek 76, řada společenských věd č. 10 s. 51.

⁶⁷Tamtéž

⁶⁸Četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze ministerstva vnitra (29. dubna 1925). SÚA, MV-Sr, in. č. 2371, sign. 16/2/812, čj. 66765-25 MV/13, karton 363.

Soupis měl být proveden podle návrhu štabního kapitána ministerstva vnitra J. Povondry, který vycházel ze služební příručky „Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou“.⁶⁹ Seznam měl obsahovat mimo osobních dat, zaměstnání, popis osoby, zvláštní tělesná znamení, dále náležitost k tlupě (kočovní skupině) a okruh území, v němž se pohyboval a současně otisky všech prstů.

Cílem seznamu bylo usnadnění dohledu nad Cikány a zejména pak urychlení práce četnické pátrací službě při pátrání po trestné činnosti Cikánů.

Při sestavování seznamu se za základ vzala daktyloskopická sbírka policejního ředitelství v Praze, kterou četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze doplnilo. Z tohoto seznamu se poté poskytovaly zprávy o jednotlivých Cikánech a celých tlupách na základě dožádání od četnických stanic.

Policejní ředitelství v Praze vedlo daktyloskopickou sbírku Cikánů podle vládního nařízení ze dne 14. 7. 1922,⁷⁰ které nařizovalo daktyloskopovat všechny osoby starší 18 let, pokud byly odsouzeny pro trestný čin a zejména pak odsouzené tuláky, Cikány a osoby páchající soustavně trestnou činností.

Při sestavování seznamu a ve snaze o jeho přesné zpracování, obrátilo se četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze na četnické stanice, pověřené v jednotlivých zemích evidencí kočovných Cikánů s požadavkem na spolupráci. Žádosti bylo vyhověno jen v Čechách a ve Slezsku a to ještě se značnými nepřesnostmi. Např. seznam z Čech vykazoval 579 Cikánů, zatímco v daktyloskopické sbírce bylo podchyceno daleko více osob.

Vzhledem ke zkušenostem získaným z příprav k provedení evidence kočovných Cikánů, bylo nařízeno četnickým oddělením u poznávacího úřadu v Praze provést soupis všech československých Cikánů během měsíce září 1925.⁷¹ Ve stanovené lhůtě bylo podchyceno celkem 64 938 cikánů. Z tohoto počtu připadlo na Čechy 579 osob, na Moravu 1994 osob, na Slezsko 79 osob, na Slovensko 60 315 osob a na Podkarpatskou Rus 94 osob.⁷²

Smyslem celé akce sčítání Cikánů byly nejenom výše uvedené důvody, ale zejména pak příprava na další, tentokrát úspěšnou legislativní úpravu cikánské otázky v roce 1927. V žádném případě však nebylo účelem sčítání Cikánů řešení jejich palčivé sociální otázky.

⁶⁹POVONDRA, J. – PINKAS, O.: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou. Kroměříž 1922, s. 70 – 80.

⁷⁰Vládní nařízení ze dne 14. července 1922, č. 198 Sb. o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky.

⁷¹Kancelářské poznámky ministerstva vnitra (22. května 1925 a 17. října 1925). Viz pozn. 69

⁷²SÚA, MV-Sr, in.č. 2471, sign. 16/2/812, čj. 66765/2, kart. 363 a in. č. 3757, sign. 1/3/11, čj. 32988 a 33000/27, kart. 792.

III. KAPITOLA

PŘÍPRAVA A PŘIJETÍ ZÁKONA O POTULNÝCH CIKÁNECH Z ROKU 1927

Koncem dvacátých let dochází k vyřešení vládní krize a nově ustanovená vláda začala realizovat řadu opatření. Jejich součástí byl i zákon o potulných Cikánech.

Počátkem roku 1927 došlo v tisku k otevřenému a doslova ke „křížáckému tažení“ proti Cikánům. Záminku pro rozpoutání kampaně dalo odhalení cikánských zločinů v Moldavě nad Bodvou na Východním Slovensku a dále pak loupeže cikánských tlup v jižních Čechách.

Soudní proces s moldavskými Cikány probíhal v Košicích a jednalo se při něm o devatenáctičlennou skupinu, která pod vedením Š. Filka několik let loupežně vraždila a byla bez patřičných důkazů dokonce obviněna i z kanibalismu. Na jihu Čech páchala trestnou činností pětičlenná skupina J. Vrby, proti níž byla provedena ve dnech 23. – 29. dubna 1927 četnická razie, při níž se ukázalo, že z celkového počtu 158 podezřelých osob bylo jen 22 Cikánů. O celém tomto dění velmi podrobně informoval veřejnost po dobu od 4. března do 22. května 1927 agrární deník Venkov, který se nikterak netajil s tendenčním postojem při publikaci zpráv.⁷³

Za této situace byla svolána ministerstvem vnitra porada, již se zúčastnili zástupci ministerstva spravedlnosti, sociální péče a vnitra včetně zástupců oddělení policejního, četnického a legislativního.⁷⁴

Závěrem porady bylo uloženo četnickému oddělení ministerstva vnitra, aby připravilo celostátní razii na Cikány a živly, které se k nim připojily za účelem jejich daktyloskopování. Získané otisky prstů měly sloužit jako podklad pro kriminální evidenci.⁷⁵

V prot cikánském tažení pokračovaly na sobě nezávislé interpelace poslanců národně socialistické a agrární strany. Národně socialističtí poslanci poukazovali na zhoršené bezpečnostní poměry a na řádění Cikánů, které bylo vyvoláno, podle jejich názoru, nedostatečnými dosud platnými předpisy. Zastávali názor, že je nutné, aby úřady začaly podnikat potřebná opatření.⁷⁶ Navrhovali, aby osoby vyhýbající se práci a které byli veřejnosti na obtíž, se dodaly do robotáren a jejich děti měly být svěřeny k výchově zvláštním ústavům.

⁷³O moldavských Cikánech referoval Venkov ve zprávách: Cikáni-lidojedi na Slovensku (4. března 1927), Cikáni-lidojedi na východním Slovensku (5. března a 9. března 1927), Další zločin moldavských Cikánů (11. března 1927) atd. O lupučské bandě J. Vrby uveřejnil Venkov např. tyto články: Řádění loupežných hord na českém jihu (2. dubna 1927), Obyvatelstvo na samotách českém jihu stále ohroženo (7. dubna 1927), Ing. Kuráz: Brafíme se Cikánům (10. dubna 1927) atd.

⁷⁴Úřední záznam z porady o potírání cikánské trýzně (9. dubna 1927): SÚA, MS, in.č. 525, sign. Z. tr. 4, čj. 15870, kart. 562.

⁷⁵Tamtéž

⁷⁶Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích Poslanecké sněmovny NS republiky Československé. Svazek VI, tisk 930/IX, Praha 1927.

Poslanci agrární strany navrhovali prozkoumání příčin zločinnosti cikánů a pak se odhodlat k neprodlenému ráznému zakročení všemi prostředky, které měl stát k dispozici.⁷⁷ Současné navrhovali, aby byly revidovány dosavadní zákony, protože podle jejich mínění nešlo cikánskou otázkou a tuláctví řešit jen prostředky trestního práva, ale i zřízením kolonií pro nucenou práci a zvláštních výchovných ústavů. Bezpečnostní úřady měly co nejpřísněji stíhat tuláctví, kočovný život a zejména takovýto způsob života cikánů.

Na obě interpelace odpověděla vláda, že státní správa se snažila až dosud čelit cikánské trýzni různými administrativními opatřeními. Protože však ohrožení veřejné bezpečnosti ze strany potulných Cikánů a živlů, které se k nim připojili, nabylo v poslední době tak velkého stupně, že dosavadní opatření byla nedostatečná, předložila vláda Senátu Národního shromáždění k ústavnímu projednání návrh zákona o potulných Cikánech.⁷⁸

Ve své odpovědi poslancům vláda dále uvedla, že na doplnění zákona se chytají ještě další zákonné prostředky, kterými mají být doplněny dosavadní zákonné předpisy o donucovacích pracovnách o a policejním dohledu, stejně tak i předpisy o použití zbraně orgány bezpečnostní služby a ozbrojenými dozorčími orgány v trestnicích, soudních věznicích, donucovacích pracovnách a polepšovnách.⁷⁹ K zdůvodnění použití zbraně se uvedla zvýšená ochrana těchto orgánů.

Vládní návrh zákona o potulných Cikánech a podobných tulácích vycházel jednak z vnitřních, ale také z vnějších podnětů. Z vnitřních to byly zejména některé osvědčené praktiky z výnosu vídeňského ministerstva vnitra z roku 1888, č. 14.015 a dále pak podkladový materiál z neúspěšného legislativního pokusu z let 1919 – 1926.

Z vnějších (zahraničních) podnětů je v návrhu zákona patrný vliv francouzské zákonné úpravy o provozování potulných zaměstnání a o úpravě cestování kočovníků z 16. července 1912 a dále bavorského zákona o potírání Cikánů, tuláků a povalečů z 16. července 1926.

Francouzský zákon nesměřoval výlučně proti cikánům. Podle něho byly za kočovníky považovány všechny osoby bez rozdílu státní příslušnosti, potulující se ve Francii, které neměly bydliště ani jiného příbytku a i v případě, že pokud měly prostředky k obživě nebo pokud tvrdily, že provozují nějaké zaměstnání. Z tohoto výkladu však byli vyjmuti kočovní řemeslníci, trhovci a zaměstnaní dělníci, hledající práci. Zákon zaváděl evidenci kočovníků pomocí antropometrických knížek totožnosti, které se vystavovaly pro každou osobu, starší 13 let. Doklad obsahoval fotografii kočovníka, jeho popis a otisky všech prstů, výčet povinností a kolonky do níž se zapisovaly pohyby v obcích.⁸⁰

⁷⁷Tamtéž, tisk 1017/II.

⁷⁸Odpověď na interpelaci poslanců k řešení cikánské otázky (4. června 1927). SÚA, MS, in.č. 525, sign. Z. tr. 4, čj. 37857/1927

⁷⁹Tamtéž

⁸⁰Loi du 16 juillet sur l'exercice des professions ambulantes et la réglementation de la circulation des nomades. In: Recueil des Lois 5, 1912, č. 16 – 17, s. 229 – 233.

Takto popsaná evidence Cikánů byla bez podstatných změn převzata a uplatněna v československém návrhu zákona o potulných Cikánech v podobě „Cikánské legitimace“.

Bavorský zákon o potírání Cikánů, tuláků a povalečů měl ve své době povahu výjimečného opatření proti Cikánům. Jednalo se v podstatě o velmi přísný policejní předpis, který upravoval boj proti „cikánské trýzni“. Zaváděl institut kočovnických listů, úpravu táboření v tlupách ve vykázaných místech a další omezení pobytu Cikánů.⁸¹ Také tato opatření se bez velkých změn převzala do československého návrhu zákona.

Podle zmíněných podkladů vypracovalo ministerstvo vnitra návrh zákona o potulných Cikánech a podobných tulácích, kde na první místo byla kladena otázka represe a teprve jako druhořadá prevence. Navrhovaná opatření nebyla většinou formulována ve formě absolutních zákazů či příkazů, ale vycházela z poznatků praxe, že jsou často neproveditelné (např. naprostý zákaz kočování). Byla tedy většinou úmyslně formulována jen jako zmocnění pro administrativní úřady.

Návrh zákona hyl dne 20. května 1927 postoupen prezidiu ministerské rady, 28. května schválen vládou a jako vládní návrh předložen 31. května 1927 k projednání a schválení Národnímu shromáždění. Ústavně právní výbor zákonodárského sboru jednal o návrhu ve dnech 21. – 23. června 1927, doplnil osnovu zákona v některých směrech a doporučil Národnímu shromáždění k přijetí. V senátu byl vládní návrh projednán a přijat 30. června 1927, v Poslanecké sněmovně pak 14. července 1927. Vládní návrh zákona byl pak Národním shromážděním vyhlášen jako zákon ze dne 15. července 1927, č. 117 Sb.⁸²

Projednání návrhu zákona v Poslanecké sněmovně a v senátu bylo bouřlivé a došlo při něm k ostré výměně názorů. Jednotlivé politické strany zaujaly k návrhu rozdílná stanoviska, ve kterých se ozývaly projevy souhlasu, ale také výhrady a zásadní nesouhlas.

Zpravodajskou funkcí byla jak v senátu, tak v poslanecké sněmovně pověřena agrární strana, jmenovitě poslanec dr. Viškovský, který velmi tendenčně charakterizoval Cikány jako strůjcem mravní zkázy a nositele všeho zla. Ve svém vystoupení volal po bezpodmínečném podrobení etnické skupiny Cikánů morálce společnosti nebo v opačném případě po jejich likvidaci. „Tedy buďto se Cikáni podrobí naší morálce, naší civilizaci, našim občanským principům nebo není a nemůže být pro ně u nás více místa.... Tedy žádná polovičatost, žádná pochybnost, nýbrž vůle, energie, finanční prostředky, neboť nejde o luxus, nýbrž o povinnost státu vůči bezpečnosti obyvательства.“⁸³

„Zde musí přijít silná ruka, zejména je nutno, aby nebyla svázaná ruka našeho

⁸¹Gesetz vom 16. 7. 1926 In: Bayerische Gesetz und Verordnungsblatt 1926, s. 359.

⁸²Zákon ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb. o potulných cikánech

⁸³Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny NS ČSR, II. volební období (dále jen TZ – poslanecká sněmovna), 101 schůze, s. 2646.

soudnictví tam, kde jest to na místě.⁸⁴

Po něm podpořil návrh zákona zástupce Svazu německých zemědělců poslanec Schubert, který se snažil obhajovat stanovisko, že projednávaný zákon není v rozporu s lidskostí, naopak, že je altruistickým. Účel zákona charakterizoval jako nutnou obranu. „Tento kočovný národ musí být ve vlastním zájmu donucen ku vzdělanosti anebo alespoň k neškodnosti.... Národové, které se nechtěli, nebo nemohli přizpůsobit vládnoucím poměrům, vymřeli.“⁸⁵

V podpoře projednávaného zákona nezůstala pozadu ani německá strana národní, za níž vystupoval v rozpravě poslanec Matzner. Zastával stanoviska, že Cikáni patří zpět do země, odkud přišli.⁸⁶

Velmi tvrdě vystoupil proti Cikánům také lidovecký poslanec, který se přimlouval, dle jeho názoru, za přijetí co nejúčinnějších opatření, např. zvláštní označování cikánského obyvatelstva tetováním a za násilné odnímání cikánských dětí.⁸⁷

S dílčími výhradami proti projednávanému zákonu vystoupil poslanec za československou stranu sociálních demokratů. Upozornil na skutečnost, že projednávaný zákon je výjimečný a že je namířen proti určité rase, s ústavou se nesrovnává a ve svém druhu je jedinečným zákonem v Evropě. Dožadoval se některých změn, které, však příliš charakter zákona neměnily. Správně však poukázal na nutnost brát v úvahu při řešení cikánské otázky poměry, za nichž cikáni žili: „... žili jako štvaná zvířata, žili vždy jako vydědenci společnosti, jež jimi opovrhovala a jež se k nim jako k lidem nechovala... Nynější stav Cikánů je přirozeným důsledkem jejich dosavadního způsobu života opovrhování společnosti Cikány. Vydědenci společnosti žijí vždy svým zvláštním způsobem.“⁸⁸

Německá sociálně demokratická strana označila prostřednictvím své poslankyně projednávaný zákon za protiústavní, který byl výsledkem činnosti reakce. Bylo poukázáno na rozpory jednotlivých ustanovení projednávaného návrhu zákona s ústavou, zejména pak ustanovení o právech a občanských svobodách, s důrazem na odeprání práva Cikánů odvolávat se proti represivním opatřením.⁸⁹

Otevřený nesouhlas s navrhovaným zákonem, spojený s třídní opozičním stanoviskem k vládě, přednesli pouze komunisté, kteří se proto dostali do přímých a ostrých polemik s agrárními a klerikálními poslanci.

S nejucelenějším názorem vystoupil proti navrhovanému zákonu komunistický poslanec dr. J. Gáti, který provedl hlubokou analýzu podmínek a příčin dosavadního způsobu života Cikánů. Navrhovaný zákon zařadil mezi reakční zákony československého zákonodárství, které tvořily souvislý řetěz, začínající zákonem na ochranu

⁸⁴Tamtéž, s. 2647

⁸⁵Těsnopisecké zprávy s chůzích poslanecké sněmovny NS ČSR, II. volební období (dále jen TZ – poslanecká sněmovna), s. 2649 – 2650.

⁸⁶TZ – poslanecká sněmovna, s. 2653

⁸⁷Tamtéž, s. 2650 – 2663.

⁸⁸TZ – poslanecká sněmovna s. 2649.

⁸⁹Tamtéž

republiky.⁹⁰

Poslanec Dr. J. Gáti dále poukázal na část toulavých Cikánů, kteří se stali nebezpečnými pro společnost a proti nimž bylo třeba mocensky zakročit. Nebylo však správné přijímat taková represivní opatření, jaká byla navrhována, spočívající v pronásledování, hnání, užívání represivních zákonů a nařízení, které měly být spásou. V návrhu zákona se zcela opomíjela skutečnost, že drtivá část Cikánů je negramotných a proto nemohli znát zákony a nařízení a tedy ani nemohli znát nová ustanovení, v následné době přijmutého zákona o potulných Cikánech.

Po provedené analýze problematiky zformuloval dr. Gáti stanovisko komunistů takto: „Prohlašujeme otevřeně: ano, budeme bránit i potulné Cikány, které měšťácká společnost ze sebe vyvrhla, krádežím a vraždám naučila a negrům podobnou kastu z nich udělala, aniž jim poskytla k „civilizaci“ jiných podmínek, než pušku a bodák četníka... Nestřípíme, aby na zbytek kočovného národa byla kálena špína a aby do bezprávného stavu byl uvalen takovým způsobem, že všechna lidská práva, která přece i podle měšťácké ústavy patří každému člověku, byla mu odňata proto, že jeho příslušníci jsou tmavé pleti. Bráníme utlačovanou třídu, proletariát, utlačovaný národ i tehdy, když buržoazie nechce rozumět a vysmívá se našemu stanovisku.“

Po skončení rozpravy došlo k hlasování. Všechny pozměňovací návrhy byly zamítnuty a zákon schválen v původní podobě návrhu přijatého senátem. Tím nabyla legislativní úprava cikánské otázky definitivní podoby.

HLAVNÍ RYSY PROTICKÁNSKÉHO ZÁKONA

Ustanovení zákona č. 117/1927 Sb. se vztahovalo na Cikány z místa na místo se potulující, na jiné tuláky práce se štítící, kteří pocikánsku žili, a to v obou případech i tehdy, pokud měli po část roku, hlavně v zimě, stále bydliště.⁹¹ Hlavním nedotatkem zákona byly blíže nerozvedené nebo vůbec chybějící definice základních pojmů jako „tulák“ a po „cikánsku žítí“, jejichž formulace byly neobyčejně široké a všeobecné. Umožňovaly úřadům zakročit nejenom proti kočovným Cikánům, ale i proti Cikánům polousedlým, kteří měli své zaměstnání a nevyhýbali se práci.⁹²

Zákon z formálního hlediska rozdělil problematiku regulace života Cikánů do části o soupisu a evidenci potulných Cikánů, cikánských legitimací, represivních opatření, preventivních opatření, příslušnosti úřadů a trestní sankce. Samotný zákon poté provádělo, **Vládní nařízení ze dne 26. dubna 1928, č. 68 Sb., jímž se provádí zákon ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb. o potulných Cikánech**, které bylo v průběhu doby doplňováno a upřesňováno výnosy ministerstev.

⁹⁰Zákon ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb. na ochranu republiky

⁹¹§ 1 zákona ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb.

⁹²Cikánské legitimace byly pravidelně vydávány i obyvatelům cikánských táborů, ve kterých žili usedlí Cikáni. NEČAS, C.: Z minulosti luhačovských Cikánů. Slovák, č. 18–19, 1976–1977, s. 75–76

Soupis a evidence potulných cikánů

K zajištění zavádění zákona do praxe bylo zapotřebí provést v první řadě řádnou evidenci potulných Cikánů, kteří byli proto vyzváni, aby se pod pohrůžkou trestu ve stanovený den dostavili k soupisu. Blíže podrobnosti k vlastnímu soupisu určovalo vládní nařízení k provedení zákona, které stanovilo vést v evidenci všechny kočovné Cikány starší čtrnácti let, pokud byli státními občany ČSR, nebo se oprávněně zdržovali na našem území. Děti se měly uvádět u osoby, která o ně pečovala. Cizí Cikáni, kteří neměli povolení k pobytu se evidovali odděleně. Vedením evidence pověřil ministr vnitra zvláštním oběžníkem Ústřední četnické pátrací oddělení v Praze, jako Ústředí pro evidenci potulných Cikánů s působností na celé území státu.⁹³

Vedení rejstříku trestu Cikánů bylo ponecháno státnímu zastupitelství v Brně.⁹⁴

Vlastní provedení soupisu bylo nařízeno výnosem ministerstva vnitra⁹⁵ a probíhalo od 1. června do 15. srpna 1929. Soupis provedly policejní a politické státní úřady I. stolice za pomoci četnictva a obcí. Celkem bylo do evidence podchyceno 24 700 Cikánů a osob po cikánském způsobu života žijících, bez rozdílu věku. Z tohoto počtu byly vydány cikánské legitimace 9966 osobám.⁹⁶

Cikánské legitimace

Cikánská legitimace se vydávala každému potulnému Cikánovi, staršímu čtrnácti let, pokud byl oprávněn zdržovat se na našem území, a vydával ji politický úřad I. stolice. Cikánská legitimace byla zavedena podle francouzského vzoru a měla formu knížky, v níž byl otisknut podstatný výtah zákona a prováděcího nařízení, údaje o osobních datech, popis osoby a otisky prstů, uložená omezení v případech, kdy byl dán Cikán pod policejní dohled. Číslo legitimace se muselo shodovat s číslem, pod kterým byl držitel evidován u Ústředí pro evidenci potulných Cikánů v Praze. Osoby, na které se vztahovala povinnost mít tuto legitimaci, musely žádat do osmi dnů o její vydání u nejbližšího politického úřadu I. stolice. Tento úřad, popřípadě ten, v jehož obvodu byly takové osoby přistíženy, měly za povinnost legitimaci vydat až po zjištění totožnosti osoby a po dohodě s Ústředím pro evidenci potulných Cikánů.

Cikán musel legitimaci nosit stále u sebe a předložit ji na požádání státním úřadům politickým a policejním, četníkům, obecním úřadům, popřípadě polní, lesní a rybářské stráž.

Cizím Cikánům nebyla legitimace vydávána, pokud nedostali povolení k pobytu od ministerstva vnitra.

Po vystavení legitimace byl každý držitel povinen ve lhůtě osmi dnů ohlásit veškeré změny osobních dat a to nejen svých, ale i osob s ním žijících, které neměly

⁹³Oběžník ministerstva vnitra ze dne 15. května 1928, č. 21.844/28. SÚA, MS, inč. 525, sign. Z tr. 4, kart. 562.

⁹⁴Výnos ministerstva vnitra ze dne 15. června 1928, č. 25.452. SÚA, ZVČ, inč. 885, kart. 1076.

⁹⁵§ 14 vládního nařízení ze dne 14. července 1922, č. 198 Sb. o evidenci pro kriminální statistiku.

⁹⁶Informace generálního velitele četnictva ministerstvu o stavu evidence potulných cikánů SÚA, GVO, inč. 127, sign. 194, kart. 73.

legitimace. Změny se hlásily nejbližšímu policejnímu úřadu nebo četnické stanici, která provedené změny oznámila Ústředí pro evidenci potulných Cikánů.

Ztrátu legitimace byli Cikáni povinni hlásit úřadům do tří dnů. Politický úřad I. stolice, po zjištění totožnosti osoby, vydal duplikát legitimace. V případě smrti držitele byly osoby, se kterými zemřelý žil, povinny legitimaci odevzdat nejbližšímu politickému úřadu I. stolice nebo nejbližší četnické stanici.

Zjišťovat totožnost kočovných Cikánů zmocňoval zákon bezpečnostní úřady a orgány. Nebyly tím myšleny jen státní úřady politické a policejní a jejich orgány (četnictvo a sbory stráže bezpečnosti), nýbrž i obecní úřady a strážníci, přísežná lesní a polní stráž apod. – prostě úřady a orgány bezpečnostní služby.

Ke zjištění totožnosti mohly uvedené úřady a orgány provádět kdykoliv zjišťování antropometrické, daktyloskopické a jiné, zejména zjišťování zvláštních znamének (jizev, vad apod.). Současně mohly úřady přikázat nevzdalování se z místa (konfinování) až na dobu 14 dní a činit jiná vhodná opatření k zajištění tohoto příkazu. Jakého druhu měla být tzv. vhodná opatření zákon nestanovil. Bylo ponecháno zcela na vůli bezpečnostního úřadu či orgánu, jaké prostředky zvolí. Mohlo jít např. o uložení povinnosti hlásit se každý den v určitém hodinu na určitém místě nebo se mohl odebrat cestovní vůz, zvíře či jiná movitost, doklady apod. Odejmuté věci však měla obec za povinnost vzít do úschovy. Zákon sice uváděl, že tzv. vhodná opatření neměla mít charakter většího omezení (přiměřenosti) než bylo potřeba k dosažení cíle, ale naplňování této zásady však bylo ponecháno na zvážení bezpečnostnímu úřadu či orgánu.

Opatření represivní – kočovnické listy.

Druhou novinkou zavedenou zákonem podle bavorského vzoru byl kočovnický list. Kočovat v rodinách nebo s vozidly a se zvířaty určenými k tahu nebo k nošení nákladu, směli potulní cikáni jen tehdy, pokud ke kočování dostali povolení – kočovnický list.

Zákon nezakazoval kočování úplně. připouštěl kočování jednotlivců, pokud se tyto nepotulovali s vozidly (v té době s i trakři) nebo se zvířaty určenými k tahu či nošení nákladu.

O vydání kočovnického listu měl právo žádat každý Cikán vlastníci cikánskou legitimaci. Pokud došlo k odněti legitimace, pozbyl platnosti i kočovnický list, který se odebíral.

Kočovnický list vydával politický úřad I. stolice podle místa dočasného pobytu a při jeho vydávání se přihlíželo k poměrům žadatele a na veřejný zájem. Záleželo na uvážení úřadu, zde kočovnický list vydal či ne, protože na jeho vydání neměl nikdo nárok. V případě vydání měl platnost jeden rok a v jeho průběhu mohl být kdykoliv odejmut nebo změněny údaje v něm uvedené.

Kočovnický list zněl na jméno hlavy rodiny a uváděl, pro které osoby platí, kolik a jaká vozidla nebo zvířata smějí mít kočující osoby.

Snahou politických a bezpečnostních úřadů bylo regulování pohybu Cikánů po území republiky s cílem omezit jejich pohyb na některé části území. K regulaci sloužilo vytyčování tras pohybu, druh cesty a určování území, které se zapisovalo do kočovnického listu. Pokud nebyla zapsána omezení, platil kočovnický list pro celý obvod státu.

Cizím potulným Cikánům bylo možné vydat kočovnický list jen na zvláštní povolení ministerstva vnitra. Jinak byl jejich pohyb na našem území zakázán.

Kočovnický list umožňoval kontrolu kočujících cikánů, respektive postih těch, kteří měnili místo pobytu bez oprávnění. Kočovnický list musel jeho držitel předložit kdykoliv ke kontrole bezpečnostnímu úřadu nebo jeho orgánu. V době táboření se kočovnický list ukládal u obecního starosty a v místě, kde byl státní policejní úřad, u tohoto úřadu.

Kočování a táboření v tlupách, které přesahovaly rámec rodiny, bylo zakázáno. Jako odůvodnění tohoto zákazu se uváděla např. ochrana majetku a bezpečnosti osob.

Zákon blíže nedefinoval pojmy rodina a tlupa. Protože bez kočovnického listu směli kočovat jen jednotlivci, považovalo se za tlupu i sdružení dvou Cikánů. Za rodinu Cikána se v praxi považovala skupina, tvořená hlavou rodiny, manželkou nebo družkou, děti a eventuálně sourozenci.

V zájmu usnadnění kontroly a dozoru nad tábořícími, respektive přenocujícími Cikány, uděloval státní policejní úřad, případně starosta obce, povolení k táboření či přenocování. Pokud nedostali souhlas museli Cikáni táhnout dál do katastru jiné obce, kde udělování souhlasu opakovalo. Správním orgánům tak byla vytvořena možnost legálně hnát potulné cikány zemí a záleželo na jejich vůli kam a jak dlouho.

Politické úřady II. stolice (zemské) mohly určit území a obce, do nichž byl potulným Cikánům vstup zakázán, pokud nebyli místně příslušní (domovské právo). Zákazy se týkaly velkých měst, lázeňských míst, pohraničního pásma apod. Na všech silnicích a stezkách k těmto místům se umísťovaly tabulky s vyhlášením zákazu.

Kočovnickým listem se snažil státní aparát regulovat pohyb Cikánů po území republiky. Tímto opatřením byly vymezeny prostory ke kočování a umožněno držet Cikány na určených místech. Současně toto opatření umožňovalo kontrolu a dozor nad potulnými cikány.

Preventivní opatření

Preventivním opatřením bylo v zákoně myšleno odnětí dětí potulným Cikánům.⁹⁷ Již v návrhu zákona byl tento prostředek ospravedlňován tvrzením, že jediné takovým způsobem lze doufat, že během jednoho pokolení ustane cikánská trýzeň.⁹⁸

Při odeírání dětí se mělo jednat o děti mladší osmnácti let, o které se nemohli Cikáni náležitě starat a poskytnout jim potřebnou výchovu. V každém případě se však stanovila povinnost odejmout děti cizí (ukradené, koupené apod.).

⁹⁷ § 12, odst. 1, zákona ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb.

⁹⁸ Těsnopisecké zprávy o schůzích senátu NS republiky Československé, II. volební období, 4. zasedání. Praha 1927 s. 860 – 863

O odnětí dětí a jejich umístění rozhodoval na základě oznámení politického úřadu I. stolice okresní soud.

Odňaté děti měly být dány do péče řádným rodinám nebo do vhodných výchovných ústavů. Přitom nebylo stanoveno, kterému druhu péče měla být dána přednost. K výchově dětí sloužily podle vládního nařízení v první řadě státní výchovné ústavy, a to ústavy zemí a zemských komisí pro péči o mládež.⁹⁹ Jiné ústavy tehdy, jestliže kromě vydržovatele souhlasil i místně příslušný politický úřad I. stolice.¹⁰⁰

Délka doby po kterou měly být děti ponechány ve výchově u rodin, kterým byly svěřeny, nebyla stanovena. V ústavech bylo doporučeno ponechat děti, pokud toho bylo třeba, nejdéle do dosažení zletlosti.

Právní úprava také neřešila otázku přípravy dětí v ústavech na jejich další existenci nebo pomoc po propuštění z ústavu (vyučení se řemeslu, získání práce apod.). Tím docházelo po propuštění těchto osob k návratu do života potulných Cikánů a k páchání trestné činnosti, kterou si zajišťovaly obživu.

Pokud bylo odňaté dítě dáno do výchovného ústavu, měl ústav práva rodičů nebo poručníků dítěte. Pokud bylo dítě dáno do rodinné péče, práva rodičů či poručníků nezanikala.

Příslušnost úřadů

Vedení agendy potulných Cikánů bylo uloženo politickým úřadům I. stolice. V místech, kde byly státní policejní úřady, obstarávaly tuto agendu ony. Příslušnost úřadů se řídila podle místa dočasného pobytu potulných Cikánů a v trestním řízení podle místa zadržení.

Obce měly stanovenou součinnost při provádění zákona. Starosta obce byl oprávněn, aby v nutných případech vydával nařízení k provádění lékařské prohlídky potulných Cikánů a provádět opatření v zájmu zdraví potulných Cikánů nebo zdraví jiných osob (např. očkování, desinfekce, stříhání vlasů apod.).

Obec uschovávala majetek potulného cikána, jeho zvířata a vozidla, když byl stíhán za přestoupení zákona.

Po skončení řízení oznámil soud rozsudek obci a byl-li potulný Cikán odsouzen, vydal starosta nařízení k prodeji majetku Cikána (vozidla a zvířata) ve veřejné dražbě. Peníze získané prodejem se uložily u obecního úřadu do doby, kdy si je potulný Cikán po odpykání trestu mohl vyzvednout.

Trestní sankce

Porušení zákona o potulných Cikánech a prováděcích předpisů se trestalo jako přestupek, pokud nešlo o čin přísněji trestný. Za přestupek se považovalo přestoupení příkazů a zákazů za účelem provedení soupisu, identifikace osob, evidence,

⁹⁹ Podle vládního návrhu to měly být především ústavy v Kostomlatech, Králíkách a Opatovicích. Na Moravě v Boskovcích, Mohelnici, Uherském Hradišti v a Novém Jičíně.

¹⁰⁰ Seznam ústavů byl uveřejněn v úředním listě z roku 1928, č. 116 Sb.

vydávání legitimací, kontroly, kočování, táboření, zákazu pobytu cizím Cikánům. Za přestupek byl stanoven trest vězení (uzamčení) do jednoho měsíce.

IV. KAPITOLA

REALIZACE PROTICKÁNSKÉHO ZÁKONA V PRAKTICKÉ ČINNOSTI BEZPEČNOSTNÍCH ORGÁNU

Z rozboru zákona o potulných cikánech z roku 1927 vyplývá, že jeho opatření byla zaměřena na kořeny příživnického způsobu života potulných Cikánů a na úsilí o trvalé usídlení této etnické skupiny, ikdyž kočovný způsob života nebylo možno považovat v jádru za úplně protizákonný protože byl ve skutečnosti legalizován cikánskými legitimacemi a kočovnickými listy.

Další nespornou výhodou měl tento zákon i ulehčovat bezpečnostním orgánům dopadení a identifikování delikventů z řad cikánského obyvatelstva.

Rozpracování opatření k Cikánům v první republice bylo pro náš stát tak výhodné, že se o ně začaly zajímat i jiné evropské země, např. Rakousko. Šlo o zemi, ve které represe proti Cikánům v minulosti vedly až k jejich fyzické likvidaci.¹⁰¹ Úřad Rakouského spolkového kancléře v roce 1931 požádal sekretariát Mezinárodní kriminálně-policejní komise o spolupráci při tvorbě předpisů k cikánským osobám v Rakousku. Dne 30. července 1931 vydal sekretariát komise oběžník pro všechny své členy s výzvou ke sdělení příslušných zákonných ustanovení a případných návrhů k řešení nastolené otázky. Speciálně se poukazovalo na československé zkušenosti, zakotvené v zákoně o potulných Cikánech.

Závažnost řešení cikánské otázky byla v této době zřejmě aktuální, protože se dostavila na pořad jednání VIII. a IX. řádného zasedání Mezinárodně-policejní komise ve dnech 28. – 30. září 1931 v Paříži a 15. – 20. října 1931 v Římě. Za Československo, které bylo jedním z členských států této komise, vystoupil v průběhu jednání vládní rada Vaňásek. Upozornil členy komise na československý zákon o potulných Cikánech z roku 1927 a na jeho prováděcí nařízení z roku 1928. Předložil komisi stanovisko československé strany, aby cikánské legitimace byly zavedeny i v jiných státech a podal návrh na zřízení Mezinárodní ústředny pro evidenci potulných Cikánů. Smyslem a cílem návrhu měl být organizovaný mezinárodní boj proti trestné činnosti cikánů. Její funkce měla spočívat v tom, že každá zúčastněná země by zasílala přímo ústředně k zařazení zprávu o odsouzení každého potulného Cikána (i jiné státní příslušnosti). Mezinárodní ústředna po provedení administrativních náležitostí informovala o rozsudku národní ústředny evidence potulných Cikánů podle státní příslušnosti odsouzeného případně by poskytovala informace k osobám jiným

¹⁰¹Např. patent císaře Karla VI. z 20. června 1721, kterým učinil cikány za psance a umožňoval je při dopadení trestat smrtí, včetně žen.

členským státům.¹⁰²

Po svém návratu z Říma vypracoval vládní rada Vaňásek návrh na jednotné vedení evidence potulných Cikánů v takové podobě, aby mohl sloužit jako předloha pro všechny zúčastněné země. V návrhu vycházel z ustanovení zákona č. 117/1927 Sb. a jeho prováděcí vyhlášky. Protože však ve všech směrech tyto právní úpravy nevyhovovaly požadovanému záměru, navrhl Vaňásek dílčí změny:

1. Styk s mezinárodní ústřednou měl být výhradně svěřen Kriminální policejní ústředně policejního ředitelství Praha, a to ve věcech týkajících se „mezinárodních cikánů.“¹⁰³, bez rozdílů, zda se věcí zabývaly státně-policejní nebo jiné úřady (např. pohraniční, finaiční apod.).
2. Úřad, který mezinárodního Cikána zadržel, měl pořídit tři daktyloskopické karty a tři fotografie a zaslat je společně s připojenou zprávou přímo kriminální ústředně. Ta by zaslala jednu daktyloskopickou kartu s podobenkou četnické cikánské ústředně s žádostí o informace, týkající se zadržené osoby.

Jednu daktyloskopickou kartu a fotografii měla založit kriminální ústředna do své sbírky dakto a foto. Poslední kartu a fotografii společně s vlastním šetřením a informacemi získanými od četnické cikánské ústředny, se měly zaslat přímo Mezinárodní evidenční ústředně Cikánů.

3. Pokud by Cikána zadržela četnická stanice, ukládá se jí vonnost poslat kriminální ústředně jed dvě daktyloskopické karty a dvě fotografie. Průklep zprávy o zadržení s označením mezinárodní Cikán se měl přímo Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení (cikánské ústředně), která ihned uvědomila kriminální ústřednu, o všem co jí bylo o zadržené osobě známo.
4. Pokud cikána zadržel jiný státní úřad, měl mít stanovenou povinnost ihned o tom informovat místní bezpečnostní úřad, který by jednal podle výše uvedených zásad.

Takto zpracované návrhy, směřující k doplnění a změně platného zákona o potulných Cikánech a jeho prováděcího nařízení, byl předložen k posouzení nejprve ministerstvu spravedlnosti, které nemělo výhrad. Ministerstvo vnitra, které se následně k návrhům vyjadřovalo, však dalo zamítavé stanovisko s odůvodněním, že změny platných právních norem nepřichází v úvahu.

V prvních letech působnosti protickánské zákona však docházelo k byrokratickým přístupům při jeho uskutečňování. Třicátá léta se vyznačovala stále narůstající hlubokou hospodářskou krizí, které postihovala celou republiku. Růst nezaměstnanosti byl jejím typickým jevem a ta nezasahovala jenom člověka bílého plemene, ale

¹⁰²V Československu byla tato „Národní ústředna“ zřízena již 15. května 1929 výnosem MV č. 21.844 na základě vládního nařízení ze dne 26. dubna 1928, č. 68 Sb. SÚA, ZVČ, inč. 885, kart. 1076.

¹⁰³Jednalo se o nově zavedený pojem, kterým se označovali Cikáni pro potřeby Mezinárodní ústředny pro evidenci potulných Cikánů, kteří kočovali střídavě po území jednotlivých evropských států a to buď na základě povolení nebo bez něho.

také a to především, Cikány. Stále více se zhoršující pracovní podmínky a možnosti získat obživu řádným způsobem vedlo Cikány stále více k tomu, že si prostředky k obživě získávaly trestným jednáním. Jeho nejčastějším projevem byla potulka, která se trestala ustanovením zákona o toulání za žebrotě.¹⁰⁴

Na tento stále se vyskytující projev nezákonného jednání reagovaly policejní a četnické orgány zatýkáním a dodáváním cikánů k soudu pro potulku bez ohledu na to, že právě tito občané republiky neměli za dané situace ani tu nejmenší naději k získání jiného druhu obživy.

Poukazovalo na to zejména prezídium krajského soudu v Hradci Králové, když se formou upozornění ministerstva spravedlnosti snažilo vzniklou situaci řešit cestou změny zákonné úpravy.

Postupem času se však na přesné dodržování všech ustanovení zákona č. 117/1927 Sb. přestal klást patřičný důraz. Přesvědčovaly se o tom inspekce zemského úřadu v Brně, zaměřené k prověrce uplatňování tohoto zákona. Nevyšší nedostatky byly zjišťovány v praktické činnosti obecních úřadů, které potvrzovaly potulným Cikánům hlášení pobytu a povolení k přenocování ve zvláštních „vidimačních knížkách“,¹⁰⁵ které však postrádaly jakékoliv označení potřebné ke zjištění totožnosti držitele, nehledě nato, že pro evidenční účely byly určeny cikánské legitimace a kočovnické listy.

Na základě těchto zjištění vydal zeinský úřad v Brně oběžník k řádnému provádění evidencí potulných Cikánů, určený všem okresním úřadům země Moravskoslezské, policejním ředitelstvím a komisařstvím. Oběžník především opětovně vykládal nejdůležitější ustanovení zákona o vedení evidence potulných Cikánů s důrazem na význam a funkci cikánských legitimací a kočovnických listů. Rovněž připomínal spoluúčast obcí a povinnost starostů povolovat přenocování či táboření potulných Cikánů v místech, na něž se nevztahuje působnost státních policejních úřadů a oznamovat toto příslušným četnickým stanicím. V závěru oběžník upozorňoval, že se musí důsledně dodržovat vydaný zákon s vládním nařízením a že jakékoliv jiné, přežívající evidenční knížky jsou neplatné a musí být odebrány a zrušeny.

Na nedostatky ve vedení evidencí současně reagovalo Ústřední četnické pátrací oddělení, které ministerstvu vnitra zaslalo sdělení, týkající se počtu evidovaných a daktyloskopovaných Cikánů (v roce 1935 jich bylo v evidenci ÚČPO 34 865), z nichž bylo 25 527 vydána cikánská legitimace. Dále upozornilo na skutečnost, že potulní Cikáni prokazují svoji totožnost různými jinými osobními doklady, znějící na různá jména a tím, že dochází k nepřesnostem ve vedení ústřední evidence. Požadovalo, aby všechny kompetentní úřady při styku s ÚČPO uváděly vždy vedle jména i číslo cikánské legitimace.

Nedostatky zjišťované ve vedení evidence se týkaly také pobytu cizích státních příslušníků-cikánů nebo obdobných osob nezjištěné státní příslušnosti. Podle usta-

¹⁰⁴ § 1, zákona ze dne 24. května 1885, č. 89 ř.z. o toulání a žebrotě.

¹⁰⁵ Vidimační knížka byla úředním dokladem, kterým se potvrzovala totožnost osoby.

novení zákona o potulných Cikánech byl pobyt cizím Cikánům na území ČSR zakázán, výjimku tvořily osoby, které měly platné povolení k pobytu od ministerstva vnitra. Vládní nařízení k tomuto zákonu ukládalo státním úřadům povinnost již vydané cikánské legitimace osobám, o kterých se dodatečně zjistilo, že nejsou státními občany ČSR nebo jestliže takové osobě nebyl povolen další pobyt na území republiky.

Povolovací systém pobytu cizím Cikánům na našem území byl však současně také řešen ustanoveními zákonů o cestovních pasech¹⁰⁶ a o pobytu cizinců.¹⁰⁷ Analýzou všech uváděných právních norem lze odvodit, že potulný Cikán, který nebyl československým státním příslušníkem se mohl zdržovat na území pokud:

- a) vlastnil platný československý cestovní pas nebo povolení k pobytu od našich úřadů bez cestovního pasu,
- b) vlastnil povolení podle zákona o pobytu cizinců nebo potvrzení, že se na něj návrh nevztahuje (v případě Cikánů nepřicházela tato možnost prakticky v úvahu),
- c) vlastnil povolení československých úřadů podle § 9 zákona č. 117/1927 Sb., který nebyl oběma výše uvedenými zákony zrušen.

Z uvedeného výkladu je zřejmé, že šlo v podstatě o teoretické možnosti legálního pobytu na území ČSR. V praxi však Cikáni ilegálně překračovali naše státní hranice a pokud při nahodilých kontrolách byla jejich státní příslušnost zjištěna byli posláni postřkem zpět, odkud přišli.

Jak již bylo dříve vzpomenu, největší podíl na provádění proticikánského zákona mělo v první republice četnictvo. Vyplynulo to z jeho organizace a funkce v systému státního aparátu. V rámci četnictva se pak na cikánskou otázku specializovala jedna z jeho výkonných složek – Ústřední četnické pátrací oddělení.

Při své praktické a kontrolní činnosti zjišťovaly ještě v roce 1935 jednotlivé služebny četnických pátracích stanic, že se stále opakují nedostatky v naplnění zákonných předpisů o potulných Cikánech. Rovněž tak i při jejich vlastním výkonu služby byly mnohdy rozdílné názory a přístupy v hodnocení jednotlivých případů. Vzhledem k těmto skutečnostem a ve snaze sjednotit služební postup všech podřízených četnických pátracích stanic, vydalo ÚČPO v říjnu 1935 směrnici pro evidenci Cikánů a jiných kočovníků.

Tento interní předpis nařizoval podřízeným, že za potulné Cikány nemají považovat jen osoby podle § 1 zákona o potulných Cikánech, ale i většinu domněle usedlých Cikánů, protože se podle dosavadního zjištění z místa svého trvalého pobytu čas od času tajně vzdalují a dopouštějí se pak trestných činů ve vzdálenějších místech. Toto opatření bylo současně motivováno skutečností, že se stále nedařilo provádět důsledné sledování pohybu Cikánů, které právě mělo být jedním z prostředků tlumení jejich zločinnosti.

¹⁰⁶ Zákon č. 55/1928 Sb. o cestovních pasech

¹⁰⁷ Zákon č. 52/1935 Sb. o pobytu cizinců

Zakročujícím četníkům se dále ukládala povinnost, aby při zatčení, předvedení, kontrole nebo jakémkoliv jiném služebním zákroku (např. nález zraněného cikána, při návštěvě nemocnice, kde jsou Cikáni léčeni apod.) zjišťovali, zda je držitel cikánské legitimace totožný s osobou, které byla legitimace vydána a to porovnáním otisků prstů, nebo zvláštních znamení. Pokud četník pojal podezření, že se nejedná o tutéž osobu a rovněž ve všech případech, kdy šlo o kočovníky bez cikánských legitimací a nezletilé děti nebo o cizí osoby, musel zajistit sejmutí kontrolních otisků prstů. Tyto osoby se pak zadržely až do vyhodnocení otisků prstů a zjištění nebo potvrzení jejich skutečné totožnosti.

Samotnému daktyloskopování se přikládal velký význam, protože právě ono bylo ve většině případů jediným zdrojem důkazů o totožnosti Cikánů. Zhotovené otisky prstů nebyly využívány jen pro potřebu našich bezpečnostních orgánů, ale současně sloužily jako jedna ze základních podmínek činnosti Mezinárodní kriminální ústředny u policejního ředitelství ve Vídni, kam byly zasílány zvláště pečlivě vyhotovené otisky prstů cizích Cikánů, přistížených na našem území a to, ať již měli či neměli povolení k pobytu. Současně s otisky se zasílala podrobná zpráva o původu osoby, její dosavadní kriminální činnost a o uložených trestech. Tatáž zjištění se dále postupovala příslušným bezpečnostním úřadům sousedních států k jejich dalšímu využití.

Největší problém činilo nejenom četnictvu, ale i ostatním úřadům přesné zjištění osobních dat cikánů. Doklady, které osvědčovaly totožnost osoby, jako např. doklad o, narození, křtu, sňatku, domovské příslušnosti apod. většinou Cikáni neměli nebo je zapírali. V případech, kdy nešlo běžným způsobem zjistit potřebné údaje o osobě, vycházelo se z věrohodných výpovědí svědků, což samo o sobě muselo být velmi problematické. Potřebné údaje se proto také vypisovaly „podle doznání“ nebo „podle odhadu“. V cikánských legitimacích byla tato poznámka předtiskována již před rodnými daty, aby se tak upozornilo na nezjištěný původ držitele. Evidenci trestů vedla v těchto případech četnická stanice nebo policejní úřad podle místa narození „dle doznání“.

Směrnice o evidenci Cikánů pamatovala také na způsob předávání informací mezi jednotlivými četnickými stanicemi. Stanovila, že každý četník musel mít vždy u sebe služební obálku k odeslání zprávy o kontrole kočovnické rodiny (tlupy), kterou měl vkládat do nejbližší poštovní schránky. Rovněž bylo umožněno, ve snaze o co nejrychlejší předávání informací, používat k přepravě zprávy důvěryhodnou osobu nebo se doporučovalo používat telefonu.

V případech, kdy byl na četnickou stanici doručen dopis o cikánské tlupě nebo jedinci, který nemohl být vyřízen pro nepřítomnost ve služebním obvodu, postupoval se spis příslušné pátrací stanici s žádostí o vypátrání pobytu zájmového objektu. Pokud však šlo o Cikána, který se v obvodu četnické stanice narodil, spis se zde ponechával. Pátrací stanice se jen požádala, aby provedla upozornění četnických stanicích ve svém obvodu, že se po dotyčné osobě či tlupě pátrá s tím, že veškeré poznatky se jim mají postupovat. V žádném případě nebylo dovoleno, aby se spisy

posílaly oběhem po jednotlivých četnických stanicích.

Zavedení cikánských legitimací mělo přinést ulehčení vedení evidence trestů. Důležitě však bylo, aby se do oznámení udání zapisovala osobní data přesně podle legitimace a její číslo. Tyto údaje pak soud zapisoval v případě odsouzení do rozsudku a do trestního listu. Tímto způsobem se stala evidence přesnou, přehlednou a zabráňovalo se tomu, aby trest byl zapsán jiné osobě.

V případech, kdy došlo k zadržení cikána jež užíval falešných jmen nebo dokladů jiné osoby, musely se zaslat jeho daktyloskopické karty společně se zprávou, kdy a pod jakým jménem byl v dřívější době daktyloskopován příslušné četnické stanici podle místa narození. Zde se na tuto osobu založila trestní evidence. Evidenční stanice pak měla za úkol sdělit data o zjištěném původu všem místům, která proti dotčené osobě zakročovala a současně požádala státní zastupitelství v Brně o sloučení trestů. Opis sloučeného trestního listu se pak zakládal na ÚČPO.

Zvláštní postup byl určen četnickým stanicím při úmrtí Cikána. Předně se nařizovalo odebrání cikánské legitimace po zemřelém od pozůstalých a její zaslání s výpisem z matriky zemřelých ÚČPO. Nezletilé děti se zapsaly do legitimace žijícího člena rodiny (pokud již zde nebyly zapsány) nebo do legitimace pěstounů.

O každém úmrtí Cikána se současně podávala zpráva četnické stanici nebo policejnímu úřadu, v jehož služebním obvodu se narodil a to i v tom případě kdy místo narození bylo určeno „dle doznání“.

Stanice, která vedla trestní evidenci Cikána, pak oznámila úmrtí četnické pátrací stanici. Jestliže šlo o osobu hledanou nebo stíhanou, sdělila stanice úmrtí také těm místům, která po zemřelém pátrala.

Tímto způsobem byl zemřelý vyřazen z evidence Cikánů. Pokud se jednalo o Cikána s označením „zločinec“, znamenalo to, že poznatky o jeho osobě, druhu a způsobu spáchání trestné činnosti se dále v praxi využívaly. Jeho osobní data a zejména trestní záznam byl důležitý z hlediska evidence, předcházení a odhalování trestné činnosti jeho dětí, sourozenců a ostatních členů rodiny. V takových případech se s ohledem na jeho obsah spis zemřelého přičlenil buď celý ke spisu osoby, která měla k zemřelému nějaký blízký vztah nebo jen jeho určité části (jako např. křestní, domovský list, pátranky po odcizených a hledaných věcech, po majitelích odcizených předmětů a osobních dokladů). Zbytek spisu, který nebylo možno jiným způsobem využít se mohlo zničit. Stejným způsobem jako u četnických stanic postupovalo ÚČPO.

Četnické složky měly od počátku účinnosti proticikánského zákona rovněž těžkost s Cikány, kteří nebyli našimi státními občany a jejichž příslušnost k jinému státu se nedala zjistit. V takovém případě nebylo možno tyto Cikány odstrčit za hranice do sousedního státu, protože druhá strana je v zápětí poslala zpět. Situace se tedy musela řešit a výsledkem bylo opatření, uvedené v citované směrnici, které stanovila, že takovým osobám se cikánské legitimace musí vydat, ale na první straně legitimací má být uvedeno, že státní příslušnost této osoby nebyla zjištěna.

Směrnice rovněž pamatovala na možnost zrušení platnosti cikánské legitimace

a vynětí osoby z evidence. Tato teoretická možnost však předpokládala, že dotyčná osoba musela požádat na okresním úřadu (směrnice přímo uváděla výraz prosit), který si v kladném případě vyžádal stanovisko ÚČPO. V souvislosti s tím však platilo nepsané pravidlo zrušit cikánskou legitimaci nejdříve na podmíněčnou dobu a to i v případě, kdy šlo o osobu řádně výdělečně činnou. Na zrušení a vynětí z evidence neměl nikdo právní nárok, záleželo na libovůli příslušného úřadu.

Smysl směrnice o evidenci cikánů a jiných kočovníků spočíval ve snaze více ztěžovat kočování a tím nepřímou nutit Cikány k vedení usedlého způsobu života a vhodné výdělečné činnosti. Tento úmysl se však nepodařilo v první republice zcela uskutečnit.

V popsané době platil zákon o potulných Cikánech do roku 1939, kdy byl téměř celý nahrazen německými předpisy, které ve svých důsledcích znamenaly fyzickou likvidaci československých Cikánů. V období okupace zůstaly v platnosti pouze některá speciální ustanovení československého zákona, jako např. ohlašovací povinnost Cikánů.

Zákon č. 117/1927 Sb. platil i po porážce nacistických okupantů v roce 1945 a tento zákon byl zcela zrušen v roce 1958.